

A black and white photograph of a stack of approximately ten flat, rectangular stones balanced on top of a larger, rough rock. The background is a blurred, natural landscape.

Årsmelding 2012

Etikkrådet for
Statens pensjonsfond utland

Årsmelding 2012 | Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland

Innhold

Innledning	5
Etikkrådets virksomhet	6
Medlemmer av rådet og sekretariatet	11
Oversikt over Etikkrådets tilrådninger som er inkludert i denne årsmeldingen	12
Selskaper som Finansdepartementet har utelukket fra Statens pensjonsfond utland	14
Selskaper på offisiell observasjonsliste ved utgangen av 2012	15
Studier på miljø	16
Skade på verneområder	19
Barnearbeid i frøindustrien	25
Tilrådninger og brev om utelukkelse	29
– Shikun & Binui Ltd.	30
– Siemens AG	36
– The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc.	44
– BAE Systems plc. og Finmeccanica Sp.A	48
– FMC Corp.	50
– Alstom SA	52
– Brev til Finansdepartementet vedrørende Burma	58
Omtale av tilrådninger om utelukkede selskaper	60
Kort omtale av tilrådingene som omhandler utelukkede selskaper	62
Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers	67

Innledning

Etikkrådets virksomhet

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland (SPU) er et uavhengig råd som gir anbefalinger til Finansdepartementet om å utelukke selskaper fra fondet eller sette selskaper til observasjon. Rådet avgir tilrådning etter en konkret vurdering av et selskaps virksomhet opp mot retningslinjer som er fastsatt av Finansdepartementet. Det er departementet som fatter beslutningen om å utelukke et selskap eller sette det til observasjon. Rådet har fem medlemmer og et eget sekretariat på åtte personer.

Offentliggjorte tilrådninger

Siden forrige årsmelding har Finansdepartementet offentliggjort beslutninger om syv selskaper på bakgrunn av Etikkrådets tilrådninger. I disse tilråkningene anbefalte Etikkrådet å utelukke tre selskaper og å oppheve utelukkelsen av tre selskaper. Etikkrådet tilrådte også å avslutte observasjonen av ett selskap. Finansdepartementet tok samtlige tilrådninger til følge.

Selskap	Tilrådningsdato	Offentliggjort	Beslutning	Kriterium
Shikun & Binui Ltd.	21. des. 2011	15. juni 2012	Utelukket	Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
Siemens AG	15. juni 2012	11.jan. 2013	Observasjon avsluttet	Grov korrupsjon
The Babcock & Wilcox Co.	31.aug. 2012	11.jan. 2013	Utelukket	Produksjon av kjernevåpen
Jacobs Engineering Group Inc.	31. aug. 2012	11. jan. 2013	Utelukket	Produksjon av kjernevåpen
BAE Systems plc.	31.aug. 2012	11. jan. 2013	Utelukkelse opphevet	Produksjon av kjernevåpen
Finmeccanica Sp.A	31. aug. 2012	11. jan. 2013	Utelukkelse opphevet	Produksjon av kjernevåpen
FMC Corp.	31. aug. 2012	11. jan. 2013	Utelukkelse opphevet	Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer

Den første tilrådingen gjelder det israelske entreprenørselskapet Shikun & Binui Ltd. som bygger en bosetting som ligger i det okkuperte Øst-Jerusalem, altså øst for demarkasjonslinjen fra 1948. Etikkrådet har i sin vurdering lagt vekt på uttalelser fra Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ), FNs sikkerhetsråd og Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) som alle fastslår at byggingen av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem og på Vestbredden er i strid med IV Genève-konvensjon.

I den andre tilrådingen anbefalte Etikkrådet å avslutte observasjonen av det tyske selskapet Siemens AG fordi rådet mente at det ikke lenger var større risiko for korrupsjon i Siemens enn i andre sammenliknbare selskaper. Dette var basert på en vurdering av selskapets etterlevelsessystem, selskapets tydelige kommunikasjon om at korrupsjon ikke aksepteres, og håndteringen av de siste korrupsjonshendelsene i selskapet.

I den tredje tilrådingen ble det amerikanske selskapet The Babcock & Wilcox Co. og det britiske selskapet Jacobs Engineering Group Inc. anbefalt utelukket på grunn av produksjon av sentrale komponenter til kjernevåpen.

To tilrådninger gjelder opphevelse av utelukkelse. Det britiske selskapet BAE Systems plc. og det italienske selskapet Finmeccanica Sp.A. ble i 2005 utelukket fordi de gjennom et joint venture hadde kontrollerende eierandeler i selskapet MBDA som produserte kjernevåpenmissilet ASMP-A til det franske forsvaret. Begge selskapene har opplyst at produksjonen av ASMP-A er sluttført, og at de ikke lenger er involvert i produksjon av kjernevåpen. Etikkrådet anbefalte derfor å oppheve utelukkelsen.

Det amerikanske selskapet FMC Corp. ble i 2011 utelukket på grunn av kjøp av fosfat fra Vest-Sahara fra det statlige marokkanske selskapet OCP. Vest-Sahara er et ikke-selvstyrt område uten anerkjent administrator. I praksis har Marokko kontroll over det meste av området. FMC bekreftet i brev til Etikkrådet at selskapet ikke lenger kjøper fosfat fra OCP, og Etikkrådet anbefalte derfor å oppheve utelukkelsen.

Denne årsmeldingen inneholder også et brev fra Etikkrådet til Finansdepartementet om det franske selskapet Alstom SA som departementet i 2011 satte på en observasjonsliste for inntil fire år. Etikkrådet hadde i sin tilrådning ett år tidligere anbefalt å utelukke selskapet på grunn av risikoen for grov korrupsjon. Etikkrådet er pålagt å rapportere årlig om utviklingen i selskapet så lenge selskapet står på denne listen. Rådets observasjon i 2012 viser at selskapet har gjort noen forbedringer i sitt etterlevelsessystem, men at det nå er under etterforskning for korrupsjon i flere land enn da tilrådingen ble avgitt.

Etikkrådet har i mange år fulgt selskaper med virksomhet i Myanmar. I et brev til Finansdepartementet i 2007 informerte Etikkrådet om at rådet ville tilrå å utelukke selskaper som inngår avtaler om for eksempel bygging av oljerørledninger i landet. Bakgrunnen var de omfattende bruddene på menneskerettighetene knyttet til store infrastrukturprosjekter. Normalt vurderer Etikkrådet et pågående normbrudd opp mot fondets retningslinjer, men i dette tilfellet mente Etikkrådet at risikoen for å medvirke til menneskerettighetsbrudd allerede i utgangspunktet var uakseptabel. Dette innbar at Etikkrådet ville anbefale å utelukke selskaper allerede ved kontraktsinngåelse, og ikke vente til eventuelle menneskerettighetsbrudd hadde funnet sted. Den 22. februar 2012 ba Finansdepartementet om Etikkrådets generelle vurdering av selskaper med virksomhet i Myanmar sett i lys av de endrede politiske forholdene i landet. Etikkrådets svar er inkludert i denne årsmeldingen. Rådet svarte at det heretter vil vurdere selskapers virksomhet i Myanmar på lik linje med virksomhet i andre land, og at rådet spesielt vil følge selskapers medvirkning til eventuelle menneskerettighetsbrudd i forbindelse med store infrastrukturbygginger.

Oversikt over virksomheten i 2012

Etikkrådet arbeider for å finne fram til de selskapene som bør utelukkes fra fondet eller settes til observasjon, uavhengig av selskapenes størrelse, fondets eierandeler eller selskapenes hjemland. Selskaper identifiseres ved systematiske gjennomganger av problemområder, henvendelser fra interessegrupper og nyhetsovervåkning.

I 2010 besluttet Etikkrådet å gjennomgå SPUs investeringer i selskaper som er involvert i ni typer virksomhet som kan forårsake alvorlige miljøproblemer.¹ Arbeidet med disse sektorstudiene beskrives på side 16 i denne årsmeldingen. Rådets observasjoner knyttet til skade på verneområder omtales på side 19.

Etikkrådet har helt siden 2006 fulgt med på produksjonen av hybride bomullsfø i India på grunn av det store omfanget av barnarbeid i denne sektoren. Dette er nærmere beskrevet på side 25. Etikkrådet er i ferd med å utrede bruk av tvangsarbeid i ulike former for virksomhet med sikte på å identifisere selskaper der risikoen for tvangsarbeid er særlig høy. Rådet vurderer blant annet tvangsarbeid i forbindelse med mineralutvinning i Eritrea.

Rådet har dessuten kartlagt oljeselskaper som utvinner olje i Ekvatorial Guinea. Rådet vurderer om oljeutvinningen kan sies å bryte grunnleggende etiske normer fordi utvinningen av landets dominerende naturressurs bare synes å komme makteliten til gode, samtidig som befolkningens levevilkår er blant de dårligste i verden.

Når nye selskaper engasjerer seg i en type virksomhet som tidligere har ført til utelukkelse, vurderer Etikkrådet også disse selskapene. I slike saker får Etikkrådet ofte informasjon fra interessegrupper. Eksempler på dette er bygging av bosettinger på Vestbredden og mineralressursutvinning i Vest-Sahara.

Etikkrådet benytter et eksternt konsulentfirma som gjennomfører daglige internett-baserte søk på nyhetsoppslag om selskapene i porteføljen. Søket gjøres på flere språk, og rådet får månedlige rapporter om selskaper som kan knyttes til brudd på menneskerettigheter, korrupsjon, alvorlig miljøskade eller andre forhold som omfattes av retningslinjene. Rådet har i 2012 avsluttet utredningen av flere gruve- og metallselskaper som ble identifisert gjennom nyhetsovervåkingen. Rådet bruker også et eget eksternt konsulentfirma til å overvåke selskaper som kan ha virksomhet i strid med våpen- og tobakskriteriene.

Tabell 1 nedenfor oppsummerer Etikkrådets undersøkelser av selskaper i 2012 sammenliknet med tallene for 2011 og 2010.

Tabell 1. Oversikt over Etikkrådets virksomhet

År	2010	2011	2012
Aksjeselskaper i SPU ved årets slutt (ca.)	8 400	8 000	7 500
Totalt antall ekskluderte selskaper ved årets slutt	51	55	56
Selskaper på offisiell observasjonsliste ved årets slutt	1	2	2
Selskaper utelukket i løpet av året	20	5	1
Selskaper tatt inn igjen i løpet av året	1	1	0
Avgitte tilrådninger	8	4	11
Selskaper rådet har kontaktet	26	31	64
Selskaper rådet har møtt	6	9	9
Nye saker			
Nye saker som rådet har tatt stilling til (ca.)	50	140	60
Totalt antall selskaper under arbeid i løpet av året (ca.)	110	230	230
Totalt antall selskapsutredninger som ble avsluttet i løpet av året (ca.)	20	50	110
Rådsmøter			
Rådsmøter	11	10	10
Sekretariatsmedlemmer			
Sekretariatsmedlemmer	8	8	8
Budsjett			
Budsjett	11,3 mill.	11,6 mill.	12,0

I tidligere år har Etikkrådet oppgitt antall utelukkede selskaper på det tidspunktet årsmeldingen ble avgitt. I år har rådet endret dette slik at det er situasjonen ved årsskiftet som rapporteres i tabellen. Endringen er gjennomført også for 2010 og 2011. Dette innebærer at selskapene i tilrådingene som er offentliggjort i 2013 og omtalt i denne årsmeldingen, ikke er med i denne tabellen.²

Etikkrådet vurderte i 2012 færre nye saker enn i 2011. Dette skyldes hovedsakelig at flere av de sektorvise gjennomgangene av selskapene i fondet var i startfasen i 2011. Sektorstudiene kan innledningsvis identifisere et ganske stort antall selskaper, mens antallet reduseres etter hvert som utredningen skrider fram. Dette reflekteres i at et stort antall saker ble avsluttet i 2012.

De fleste utelukkelsene, 36 av 56 utelukkede selskaper, skyldes at selskapene produserer særskilte våpen eller tobakk.

Etikkrådet har kontaktet 64 selskaper i 2012 og har hatt møter med ni av disse. Rådet kontakter selskaper som man etter de innledende undersøkelsene vil vurdere nærmere. De fleste møtene med selskaper skjer etter at Etikkrådet har sendt et utkast til tilråding til selskapene for uttalelse. Det er som regel selskapene selv som ber om møter med rådet. Bare en liten andel av selskapene som vurderes, blir anbefalt utelukket.

Etikkrådet rapporterer ikke lenger antall nyhetsoppdrag fra porteføljeovervåkningen, og heller ikke hvor mange selskaper som på bakgrunn av nyhetsoppdrag vurderes innledningsvis eller er gjenstand for grundige vurderinger. Etikkrådets arbeidsform har endret seg over tid, og disse indikatorene gir ikke lenger noe godt bilde av rådets virksomhet. Nyhetsovervåkningen har etter hvert fått mindre betydning, mens sektorstudier og andre initiativ er blitt viktigere.

Arbeidet i 2013

Både på miljøområdet og menneskerettsområdet vil Etikkrådet fortsatt prioritere arbeidet med selskaper som tidligere er identifisert gjennom sektorstudier. I tillegg kan det bli aktuelt å begynne de sektorstudiene som er varslet på miljøområdet, men der arbeidet ennå ikke er igangsatt.

Etikkrådet vil fortsette å følge med på selskaper som opererer i områder der det er en særlig risiko for at selskapene kan bidra til konflikt eller medvirke til menneskerettighetsbrudd. Det gjelder blant annet mineralutvinning i Kongo, infrastrukturinvesteringer i Myanmar, bygging av bosettinger på Vest-bredden og mineralressursutvinning i Vest-Sahara og Eritrea.

I arbeidet med korrupsjon vil Etikkrådet se mer systematisk på selskaper med virksomhet i land og sektorer hvor risikoen for korrupsjon etter internasjonale rangeringer er særlig høy.

Norges Bank Investment Management (NBIM) og Etikkrådet har kvartalsmøter for å utveksle informasjon blant annet om hvilke selskaper institusjonene planlegger å kontakte. Tidligere har de to institusjonene stort sett arbeidet med forskjellige selskaper og problemstillinger. I november 2012 inkluderte imidlertid NBIM avskoging av tropisk skog i sitt forventningsdokument om klima. Etikkrådet har i flere år vurdert konsekvenser av hogst og konvertering av tropisk skog til plantasjoner, og har avgitt flere tilrådingar

om utelukkelse av selskaper som gjennom avskoging bidrar til alvorlig miljøskade. At Etikkrådet og Norges Bank nå vurderer de samme problemstillingene, kan gi interessante erfaringer med samspillet mellom virkemidlene for ansvarlige investeringer.

Det har vært en betydelig utvikling internasjonalt i synet på selskapers samfunnsansvar og investorers rolle i å fremme en ansvarlig forretningsdrift i de snart ti årene som har gått etter at de etiske retningslinjene ble vedtatt. Blant annet er det utviklet nye internasjonale instrumenter både for investorer og selskaper. For Etikkrådets arbeid er det mest fram-tredende eksemplet FNs menneskerettsråds veiledende prinsipper om næringsliv og menneskeretter og gjennomføringen av de samme prinsippene i OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper.

I 2013 har Finansdepartementet gitt et strategiråd i oppdrag å utarbeide en rapport om den overordnede strategien for den ansvarlige investeringspraksisen i SPU. Rapporten blir lagt fram innen utgangen av oktober 2013³.

En gjennomgang av den samlede strategien kan også gi en anledning til å se nærmere på organiseringen av arbeidet. Etikkrådet mener at det har vært viktig for tilliten til arbeidet med utelukkelse at Etikkrådet er uavhengig, både av Finansdepartementet og Norges Bank. Offentliggjøringen av tilrådingene har gitt allmenheten innsyn i arbeidet og mulighet for å vurdere hvorledes retningslinjene ivaretar etiske hensyn. Det er videre Etikkrådets inntrykk at offentliggjøringen av grundig gjennomarbeidede tilrådinge bidrar internasjonalt til å sette søkelys mot etiske forhold ved selskapers forretningsdrift. Samtidig kan beslutningsprosessene bli tungrodd og tidkrevende med flere aktører. Det er i seg selv viktig at prosessene ikke tar for lang tid, og det kan være utfordrende å få til en god samhandling mellom institusjoner som innenfor en overordnet strategi har hvert sitt formål og mandat. Etikkrådet ser derfor positivt på den prosessen som er igangsatt for å vurdere eventuelle forbedringer av systemet.

Ola Mestad
Leder

(sign.)

Dag Olav Hessen

(sign.)

Ylva Lindberg

(sign.)

Marianne Olsson

(sign.)

Bente Rathe

(sign.)

Noter

- 1 Etikkrådets årsmelding 2010 s. 21–22. http://www.regjeringen.no/pages/1957930/Melding_2010.pdf.
- 2 Tilrådingene offentliggjøres når Finansdepartementet har fattet en beslutning og eventuelle verdipapirer er solgt. Det kan gå mange måneder fra en tilråding blir avgitt til den offentliggjøres.
- 3 Finansdepartementets nyhetsmelding: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/aktuelt/nyheter/2013/strategirad-skal-se-pa-ansvarlig-investe.html?id=712024>.

Medlemmer av rådet og sekretariatet

Etikkrådet

Ola Mestad (leder), dr. juris, professor ved Senter for Europarett, Universitetet i Oslo.

Bente Rathe, siviløkonom, MBA.

Marianne Olsson, jurist og partner i advokatfirmaet Mageli ANS.

(Erstattet Gro Nystuen fra 1. januar 2013)

Dag Olav Hessen, dr. philos, professor ved Biologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Ylva Lindberg, BA, daglig leder i SIGLA.

Sekretariatet

Rådet har et sekretariat som utreder og forbereder saker for rådet.

Sekretariatet har per januar 2013 følgende ansatte:

Eli Lund, sekretariatsleder (siviløkonom)

Pia Rudolfsson Goyer (cand. jur., LLM)

Svein Erik Hårklau (cand. agric.)

Hilde Jervan (cand. agric.)

Irmela van der Bijl Mysen (cand. jur.)

Aslak Skancke (sivilingeniør)

Pablo Valverde (master i krigsstudier)

Marte Johannesson, sekretær (BA)

Oversikt over tilrådingene som er inkludert i denne årsmeldingen

21.12.2011 Tilråding om å utelukke Shikun & Binui Ltd.

Det israelske selskapet Shikun & Binui Ltd. ble tilrådet utelukket fordi det er involvert i bygging av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem. Etikkrådet la vekt på uttalelser fra Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ), FNs sikkerhetsråd og Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) som alle fastslår at byggingen av israelske bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem er i strid med IV Genève-konvensjon. Formålet med IV Genève-konvensjon er å beskytte sivile under krig og okkupasjon. Etikkrådet anser at SPU's investering i selskapet vil det være i strid med fondets etiske retningslinjer da selskapets virksomhet innebærer en uakseptabel risiko for medvirkning til alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner.

(Offentliggjort 15. juni 2012)

15.06.2012 Tilråding om å avslutte observasjonen av Siemens AG

Det tyske selskapet Siemens AG ble satt under observasjon i 2009 på grunn av risikoen for grov korrupsjon. Etikkrådet fant i 2012 at det ikke lenger var høyere risiko for korrupsjon i Siemens enn i andre sammenliknbare selskaper og tilrådte å avslutte observasjonen. Dette var basert på en vurdering av selskapets etterlevelsessystem, selskapets tydelige kommunikasjon om at korrupsjon ikke aksepteres, og håndteringen av de siste korrupsjonshendelsene i selskapet.

(Offentliggjort 11. januar 2013)

31.08.2012 Tilråding om å utelukke The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc.

De amerikanske selskapene The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc. ble tilrådet utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.

(Offentliggjort 11. januar 2013)

31.08.2012 Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av BAE Systems plc.**Og Finmeccanica Sp.A**

Etikkrådet har tilrådet å oppheve utelukkelsen av det britiske selskapet BAE Systems plc. og det italienske selskapet Finmeccanica Sp.A. Selskapene ble i 2005 utelukket fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland fordi selskapene, gjennom et joint venture, hadde kontrollerende eierandeler i selskapet MBDA som produserte kjernevåpenmissilet ASMP-A. Ettersom MBDAs produksjon av ASMP-A har opphørt, er dette grunnlaget for utelukkelse ikke lenger til stede.

(Offentliggjort 11. januar 2013)

31.08.2012 Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av FMC Corp.

Etikkrådet har tilrådet å oppheve utelukkelsen av selskapet FMC Corp.

Etikkrådet avga 15. november 2010 tilrådning om å utelukke selskapet på bakgrunn av dets kjøp av fosfat fra Vest-Sahara. Dette kjøpet har opphørt, og grunnlaget for utelukkelse er derfor ikke lenger til stede.

(Offentliggjort 11. januar 2013)

Selskaper som Finansdepartementet har utelukket fra Statens pensjonsfond utland ved utgangen av 2012

Klasevåpen

- Alliant Techsystems Inc.
- General Dynamics Corp.
- Hanwha Corp.
- Lockheed Martin Corp.
- Poongsan Corp.
- Raytheon Co.
- Textron Inc.

Kjernevåpen

- Boeing Co.
- EADS Co., inkludert datterselskapet
  - EADS Finance BV
- Finmeccanica Sp.A.
- GenCorp Inc.
- Honeywell International Corp.
- Northrop Grumman Corp.
- Safran SA
- Serco Group plc.

Antipersonell landminer

- Singapore Technologies Engineering Ltd.

Salg av militært materiell til Burma

- Dongfeng Motor Group Co. Ltd.

Tobakk

- Alliance One International Inc.
- Altria Group Inc.
- British American Tobacco BHD
- British American Tobacco plc.
- Gudang Garam tbk pt
- Imperial Tobacco Group plc.
- ITC Ltd.
- Japan Tobacco Inc.
- KT&G Corp.
- Lorillard Inc.

- Philip Morris Int. Inc., inkludert datterselskapet
  - Philip Morris Cr. AS
- Reynolds American Inc.
- Souza Cruz SA
- Swedish Match AB
- Universal Corp. VA
- Vector Group Ltd.
- Shanghai Industrial Holdings Ltd.
- Grupo Carso SAB de CV

Menneskerettigheter

- Wal-Mart Stores Inc., inkludert datterselskapet
  - Wal-Mart de Mexico SA de CV

Krenkelse av individers rettigheter i krig og konflikt

- Africa Israel Investments Ltd., inkludert datterselskapet
  - Danya Cebud Ltd.
- Shikun & Binui Ltd.

Miljøskade

- Barrick Gold Corp.
- Freeport McMoRan Copper & Gold Inc.
- Vedanta Resources plc., inkludert datterselskapene
  - Sterlite Industries Ltd. og
  - Madras Aluminium Co. Ltd.
- Rio Tinto lc.
- Rio Tinto Ltd.
- MMC Norilsk Nickel
- Samling Global Ltd., inkludert datterselskapet
  - Lingui Development Ltd.

Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer

- Elbit Systems Ltd.
- FMC Corp.
- Potash Corp. of Saskatchewan

Selskaper på offisiell observasjonsliste ved utgangen av 2012

Grov korrupsjon

- Siemens AG
- Alstom SA

Studier på miljøområdet

I årsmeldingen for 2010 informerte Etikkrådet om at en ville gå gjennom følgende sektorer og virksomhetstyper der risikoen for alvorlig miljøskade vurderes å være særlig stor:

- noen former for oljeproduksjon med store lokale forurensningsproblemer
- visse typer gruveaktiviteter der avfallshåndtering innebærer særlig risiko
- ulovlig skogshogst og annen særlig ødeleggende hogst
- ulovlig fiske og annen særlig ødeleggende fiskeriaktivitet
- noen former for særlig forurensende kullkraftproduksjon
- særlig forurensende anlegg innen smelteverk og prosessering av mineraler og metaller
- noen typer kjemisk industri med spesielt miljø- og helseskadelige utslipp
- svært ødeleggende damprosjekter
- aktiviteter med omfattende konsekvenser på særlig verdifulle verneområder (for eksempel verdensarvområder).

I årsmeldingen for 2011 presenterte rådet status for ulike studier per desember 2011.¹

Nedenfor følger en oppdatering av status i arbeidet per desember 2012.

Formålet med studiene er både å identifisere hvilke problemstillinger som utgjør en særlig miljørisiko, og å identifisere selskaper i Statens pensjonsfond utland (SPU) som har aktiviteter i disse sektorene eller virksomhetstypene. Noen studier fører til at Etikkrådet avgir tilrådninger om utelukkelse eller observasjon, mens det for andre studier fortsatt er uklart om rådet vil avgi tilrådninger. Terskelen for utelukkelse er høy, og bare en liten del av Etikkrådets arbeid munner ut i tilrådninger og blir offentliggjort. I løpet av 2012 ble sektorstudiene videreført på blant annet følgende områder: oljeproduksjon med store lokale forurensningsproblemer, gruvevirksomhet der avfallshåndtering innebærer en særlig risiko, ulovlig hogst og annen særlig ødeleggende hogst, ulovlig fiske og annen særlig miljøskadelig fiskeriaktivitet, svært ødeleggende damprosjekter og aktiviteter med omfattende konsekvenser på særlig verdifulle verneområder. Disse utredningene vil fortsette i 2013. I tillegg til disse studiene pågår enkelte andre selskapsutredninger på miljøområdet.

Oljeproduksjon og forurensning

I 2012 fortsatte rådet undersøkelsene av oljeforurensning i Nigerdeltaet i Nigeria der rådet vurderer og er i dialog med et begrenset antall selskaper som er involvert i landbasert oljeutvinning. Den landbaserte oljeutvinningen har i en årrekke resultert i hyppige oljesøl og store konsekvenser for miljø og lokalsamfunn i mange verdifulle og sårbare områder.

Videre gjennomførte Etikkrådet i 2012 innledende vurderinger av de over 30 selskapene i SPU som er involvert i oljeproduksjon fra oljesand. Gjennom en stegvis prosess med vurdering av et bredt spekter av problemstillinger på miljøområdet (knyttet blant annet til arealbeslag, forurensning av luft, jordsmonn og vann) har rådet prioritert en liten gruppe operasjoner for videre utredning i denne omgang.

Gruveaktivitet der avfallshåndtering innebærer særlig risiko

Håndtering av avfall som avgangsmasser og gråberg er en svært viktig miljøutfordring for gruver. Etikkrådet informerte om sitt arbeid på dette feltet i årsmeldingen for 2011, med vekt på elvedeponering, sjødeponering og urangruver.² Etikkrådet er ikke klar over selskaper i SPU som i dag praktiserer storskala elvedeponering. Rådet vurderer fortsatt gruveselskaper som praktiserer storskala sjødeponering av gråberg eller avgangsmasser. Endringer i SPUs portefølje har redusert antallet selskaper i SPU som praktiserer sjødeponering. Rådets vurderinger og selskapsdialog omfatter konsekvenser for marine økosystemer (for eksempel korallrev, fisk, bunndyr og vannkvalitet).

Etikkrådets undersøkelser av flere urangruver fortsatte i 2012. Det er påfallende liten vilje til å dele informasjon fra flere selskaper i denne delen av gruveindustrien sammenlignet med det rådet erfarer i andre deler av gruveindustrien. Fravær av informasjon er i seg selv et risikoelement. Mange problemstillinger på miljøområdet er felles for ulike typer gruver, men håndtering av radioaktivitet innebærer noen unike og potensielt alvorlige risikoer. Dette fordrer ekstra tiltak for å hindre at radioaktivt materiale kommer i kontakt med miljø og lokalbefolkning. Det er gjort greie for noen av disse problemstillingene i årsmeldingen for 2011.³

I 2013 vil rådet videreføre arbeidet med 5-10 selskaper innen problemstillingene omtalt over.

Ulovlig hogst og annen særlig ødeleggende hogst

Etikkrådet kartla i 2011 selskaper i SPU som kan være involvert i hogst eller konvertering av tropisk skog til plantasjer i Sørøst-Asia og Afrika. I 2012 har arbeidet hovedsakelig bestått i å fremskaffe detaljert informasjon om de enkelte selskaperes virksomhet. Rådet søker å avklare i hvilken grad selskapene faktisk har virksomhet som ødelegger tropisk skog, omfanget av virksomheten og hvilke miljøskader den medfører blant annet på biologisk mangfold. Dette arbeidet vil bli videreført i 2013. Mange selskaper ønsker ikke å gi informasjon til rådet, og dette gjør utredningsarbeidet tid- og ressurskrevende. NBIM inkluderte i 2012 avskoging av tropisk skog i sitt forventningsdokument for selskapers håndtering av klimaendringer. I løpet av 2012 har SPU solgt seg ut av et stort antall selskaper som har oljepalmeplantasjer i Indonesia og Malaysia. Fra vel 40 selskaper i 2011 er antallet slike selskaper ved utgangen av 2012 redusert til rundt 15.

Ulovlig fiske og annen særlig miljøskadelig fiskeriaktivitet

Etikkrådet har i 2012 arbeidet videre med å utrede selskaper som kan være involvert i særlig miljøskadelig fiskerivirksomhet. Fiskerivirksomhet er i denne sammenheng definert som hele verdikjeden fra fangst og transport til kjøp, salg og videreforedling av fisk. Konkret omfatter dette selskaper som eier fiskefartøy eller fartøy som omlaster og transporterer fisk fra fiskefelt til havn, havneselskaper og kjøpere av fisk, for eksempel foredlingsbedrifter. Etikkrådet har så langt arbeidet med å vurdere i hvilken grad fangstselskaper deltar i ulovlig, urapportert og uregulert fiske (UUU-fiske), men også andre former for miljøskadelig fiskerivirksomhet, som fiske på truede bestander, er under vurdering.

Svært ødeleggende damprosjekter

Etikkrådet videreførte undersøkelser av en rekke damprosjekter i 2012 og har identifisert et begrenset antall selskaper for nærmere vurdering. Rådet vil fokusere på miljøkonsekvenser for oppstrøms og nedstrøms økosystemer herunder skogområder, ferskvann og fiskebestander, våtmarker, verneområder og truede arter. Konsekvenser for mennesker som lever i disse områdene, vil også bli vurdert, for eksempel hvordan tvangsflyttinger gjennomføres og i hvor stor grad folks livsgrunnlag opprettholdes.

De fleste store damprosjekter er vannkraftdammer, og energisektorens strategiske viktighet betyr at staten i en del land er en viktig aktør i utbyggingsselskaper. Dette medfører også enkelte utfordringer i Etikkrådets dialog med selskaper om disse prosjektene. Arbeidet med et lite antall selskaper videreføres i 2013.

Konsekvenser for særlig verdifulle verneområder

I 2012 videreførte Etikkrådet undersøkelsene av over 20 selskaper som var beskyldt for å være ansvarlig for eller medvirke til skade på FNs verdensarvområder for naturarv. For majoriteten av disse selskapene er sakene avsluttet i løpet av 2012 uten at tilstrekkelig alvorlige forhold er avdekket, mens noen få vil bli utredet videre i 2013. Enkelte deler av rådets arbeid er gjort nærmere rede for på s. 19–24 i denne årsmeldingen.

Noter

- 1 Se Etikkrådets årsmelding 2011, s. 17–19.
- 2 Se Etikkrådets årsmelding 2011, s. 19–23.
- 3 Se Etikkrådets årsmelding 2011, s. 21–22.

Skade på verneområder

I årsmeldingen for 2010 informerte Etikkrådet om at det ville gå gjennom noen utvalgte sektorer og virksomhetstyper der risikoen for alvorlig miljøskade ble vurdert å være særlig stor. En av disse sektorstudiene var aktiviteter som forårsaker skade på særlig verdifulle verneområder. Rådets arbeid i 2011 og 2012 fokuserte på FN/UNESCOs verdensarvområder for naturarv, og over 20 selskaper ble identifisert for videre utredninger. Noen av Etikkrådets erfaringer fra arbeidet med verdensarvområder er oppsummert under.

Verneområder og viktige miljøverdier

Verneområder bevarer i mange tilfeller de viktigste natur- og miljøverdiene i verden. Etablering av et verneområde representerer et samfunnsmessig valg som utelukker noen former for ressursutnyttelse i et område for å beskytte de verdiene som samfunnet har vurdert som viktige. Som enhver annen ressursdisponering i samfunnet har slike valg kostnader og gevinster for ulike interessenter. Dette fører til konflikter og utfordringer som også investorer må ta stilling til.

Det finnes over 130 000 verneområder globalt. Den store majoriteten av verneområdene ligger på landjorda. På tross av en kraftig økning i samlet areal av marine verneområder det siste tiåret, finnes det fortsatt relativt få marine verneområder. Verneområder er etablert med ulike formål, for eksempel vern av natur og miljøverdier (biologisk mangfold, økosystemtjenester som vannforsyning, rekreasjonsverdi, m.m.) eller vern av kulturarv. Noen områder har et strengt vern der samfunnet har prioritert bevaring over bruk og derfor har lagt omfattende restriksjoner på utnyttelsen av et område. I andre verneområder aksepteres visse former for bruk fordi slik bruk ikke er i strid med verneformålet, eller fordi bærekraftig bruk er en eksplisitt del av verneformålet (for eksempel der et vernet landskap er formet gjennom tradisjonell bruk). Flertallet av verneområdene i verden er kategorisert i et system som består av seks kategorier basert på verne- og forvaltningsformål, fra strengt vern (kategori I) til gradvis mindre strengt vern med økende innslag av flerbruk (kategori VI).

Noen få verneområder er formelt anerkjent på internasjonalt nivå som områder av høyest verneprioritet og har derfor fått en internasjonal status. For eksempel er områder utpekt som verdensarvområder under FN/UNESCOs verdensarvkonvensjon for sin særlig viktige universelle verdi.¹

Etikkrådets arbeid så langt

Etikkrådet vurderer negative konsekvenser på særlig viktige verneområder forårsaket av børsnoterte selskaper under kriteriet ”alvorlig miljøskade” i de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland (SPU). På bakgrunn av det store antallet verneområder og variasjonen i formål med etablering av slike områder valgte Etikkrådet å starte med å utrede en liten og klart avgrenset gruppe av globalt særlig verdifulle verneområder, nemlig FN/UNESCOs verdensarvområder for naturarv. Per september 2012 finnes det 188 verdensarvområder anerkjent for naturarvverdier og 29 kombinerte områder anerkjent for sine natur- og kulturarvverdier. Disse 217 områdene dekker et samlet areal på rundt 2,7 millioner km² i 91 land, tilsvarende 0,4 prosent av jordas overflate. Områdene dekker

over 10 prosent av verdens samlede areal av verneområder. Områdene representerer noe av det ypperste av natur- og miljøverdier på kloden, leverer økosystemtjenester som representerer store verdier for millioner av mennesker, og er beskyttet både gjennom nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler som verdensarvkonvensjonen. Blant verdensarvområdene finner vi blant annet Serengeti nasjonalpark i Tanzania, Great Barrier Reef i Australia, Galapagos-øyene i Ecuador og Yellowstone nasjonalpark i USA.

Rådet har vurdert prosjekter og operasjoner der børsnoterte selskaper i SPUs portefølje er involvert. Så langt har rådet identifisert over 20 selskaper som er beskyldt for å forårsake skader på totalt rundt 15 verdensarvområder. Rådet har kontaktet åtte av disse selskapene, og de fleste av disse har aktiviteter utenfor verdensarvområder. Et høyere antall saker er avsluttet uten at det har vært kontakt med selskapene. Rådet har hovedsakelig vurdert arealkrevende aktiviteter eller aktiviteter som krever omfattende infrastruktur, for eksempel i form av veier, rørledninger eller kraftlinjer. Etikkrådet har i hovedsak vurdert om det er en uakseptabel risiko for at selskaper medvirker til eller selv er ansvarlig for alvorlige skader på de særlig viktige universelle verdiene i verdensarvområdene.

Rådets vurderinger har både omfattet prosjekter inne i verdensarvområder og prosjekter utenfor slike områder der disse kan bryte med verneformålet eller skade de universelle verdiene inne i verneområdene i betydelig grad. Videre har rådet vurdert indirekte konsekvenser av selskapenes virksomhet, for eksempel skader på verneområder på grunn av stor tilflytting som følge av selskapenes virksomhet, og hva selskapene gjør for å forebygge og avbøte slike skader. I tillegg til kontakt med selskaper har rådet hatt kontakt med ulike eksperter og organisasjoner, inkludert UNESCOs senter for verdensarv.

Noen lærdommer

Det er økende press på verneområder i en ressursbegrenset verden. Deler av presset kommer fra børsnoterte selskaper som SPU og andre har investert i. Natur- og miljøverdier i verneområder blir stadig viktigere ettersom slike verdier gradvis ødelegges eller reduseres utenfor verneområder der beskyttelsen er svakere. På bakgrunn av Etikkrådets arbeid med verdensarvområder kan følgende lærdommer oppsummeres:

- Verdensarv er en kategori internasjonalt særlig viktige verneområder som investorer kan forhold seg til på konkret vis.

Etikkrådet har funnet at verdensarvområder for naturarv er en gruppe internasjonalt særlig viktige verneområder som det er relativt enkelt å forholde seg til på konkret vis, ofte enklere enn for andre miljøspørsmål. De består av et lite antall områder som det finnes mye informasjon og kunnskap om, og hvor det er klare krav til vern og forvaltning av områdene. Områdene er beskyttet av nasjonale lover og en internasjonal konvensjon. Finansiering av virksomhet som forårsaker skader på slike områder, vil som regel være i strid med ulike internasjonale retningslinjer, for eksempel fra Verdensbank-gruppen/IFC og Ekvator-prinsippene. Å unngå å investere i virksomhet som skader verdensarvområder, er et relativt enkelt, men viktig grep for å ta hensyn til miljø og biologisk mangfold i en ansvarlig investeringspraksis.

- Svært få børsnoterte selskaper har eller planlegger aktiviteter inne i verdensarvområder.

Etikkrådets undersøkelser har vist at det er svært få børsnoterte selskaper som har eller planlegger aktiviteter inne i verdensarvområder. Med noen få unntak synes det å være stor respekt for verdensarvområder blant børsnoterte selskaper.

Et viktig aspekt ved verdensarvområdene er at etableringen av et slikt område er basert på nominasjon fra nasjonalstaten der området ligger. Det gjennomføres vitenskapelige vurderinger av verneverdiene for å undersøke om et nominert område kvalifiserer etter kriteriene under verdensarvkonvensjonen. Ulike interesser blir konsultert og har mulighet til å ta opp eventuelle konflikter og kan komme med forslag til endret avgrensning av verneområdet eller at verneområdet ikke opprettes i det hele tatt. Konflikter kan derfor bli avklart før et område eventuelt blir erklært som et verdensarvområde av FN/UNESCO med endelig grensdragning. Denne prosessen avklarer også statens forpliktelser, hvilke aktiviteter som kan være akseptable i området, og rammene for områdets forvaltning. Etter inkludering på verdensarvlisten må staten delta i en periodisk rapportering med UNESCO. Områdene overvåkes under konvensjonen, og denne informasjonen er offentlig tilgjengelig. Den grundige prosessen bak etablering av verdensarvområder og den internasjonale overvåkingen bidro til at Etikkrådet prioriterte denne gruppen områder tidlig i arbeidet med skade på verneområder.

- Mange selskaper med prosjekter nær verdensarvområder gjennomfører ekstra tiltak for å unngå skader på verneverdiene.

Nesten alle selskapene som er beskyldt for skade på verdensarvområder, har prosjekter utenfor verdensarvområdet som det hevdes forårsaker skader på verdien som lå til grunn for verdensarvstatus. Mange selskaper gjennomfører ekstra tiltak for å unngå skade på verneverdiene, tiltak som selskapene i varierende grad kan dokumentere at har de ønskede effekter. Etikkrådets undersøkelser har vist at for flere av selskapene som rådet har identifisert så langt, er det ikke dokumentert eller sannsynliggjort tilstrekkelig alvorlige konsekvenser til å begrunne utelukkelse fra SPU med den høye terskelen som ligger i de etiske retningslinjene. I noen tilfeller har selskaper trukket seg fra prosjekter eller unngått å benytte deler av konsesjonsområder som innebærer særlig risiko for skade på de universelle verdiene.

Det er verdt å være oppmerksom på at FN/UNESCO har en liste over verdensarvområder som er særlig utsatt og truet, og der verneverdiene står i fare for å bli alvorlig skadet.² For tiden står 18 naturarvområder på denne "truet" lista. Oppføring av områder på denne lista er en oppfordring til det internasjonale samfunn om å samarbeide i arbeidet for å bevare disse områdene. Selskapers potensielt negative påvirkning og ekstra belastning på denne gruppa særlig sårbare verneområder er svært uheldig og bør tas spesielt hensyn til blant investorer.

- Buffersoneforvaltning rundt verdensarvområder er varierende.

Skade på den særlig viktige universelle verdien i verdensarvområder er uønsket uavhengig av om årsaken ligger i eller utenfor verneområdet. For eksempel kan alvorlig forurensning som slippes ut i nærheten av et verdensarvområde, føre til alvorlige skader inne i området. Skade kan også oppstå ved blokkering av vandringsveier for arter som beveger seg mellom et verneområde og andre områder som er svært viktige eller helt nødvendige for at arten skal kunne fullføre sin livssyklus og overleve. God forvaltning av buffersoner³ rundt verdensarvområder er derfor ofte viktig for å bevare de universelle verdiene. Det er stor variasjon i bevisstheten rundt buffersoner blant myndigheter og selskaper, og dette reflekteres i at det også er stor variasjon i opprettelsen og forvaltningen av slike soner. Enkelte land har definert buffersoner med separate forvaltningsregimer som skal sikre de universelle verdiene inne i verdensarvområdet. Noen verdensarvområder har ingen buffersoner i det hele tatt, og potensielt skadelige aktiviteter foregår helt inn til grensa for området. Dette kan øke risikoen for skader. Mens noen selskaper i liten grad synes å bidra til en god buffersoneforvaltning, har andre selskaper klare strategier og iverksetter tiltak selv uten en etablert buffersone.

- Det er store forskjeller på ulike industriers posisjoner når det gjelder verdensarvområder.

Ulike industrier og selskaper har inntatt ulike standpunkter når det gjelder svært verdifulle verneområder som verdensarvområder. Mange av verdens største gruve- og metallselskaper har gjennom International Council on Mining and Metals (ICMM) forpliktet seg til verken å lete etter eller å utvinne malm fra verdensarvområder.⁴ Selskapene har også forpliktet seg til å gjennomføre alle mulige tiltak for å unngå at aktiviteter utenfor områdene er uforenlige med de universelle verdiene. ICMM har også anerkjent at andre kategorier verneområder kan bli slike "no-go" områder.⁵ Også gruveselskaper som ikke er medlemmer av ICMM, har trukket seg fra prosjekter som kunne skade verdensarvområder. Den mellomstatlige verdensarvkomiteén ser på ICMM forpliktelsen som "beste praksis" når den vurderer petroleums- og gruvevirksomhet og verdensarv.

Større grupper selskaper i andre industrier har vært uvillige til å forplikte seg til å unngå aktivitet som kan skade verdensarvområder. For eksempel har oljeindustrien ikke villet forplikte seg til å unngå leting etter og utvinning av olje og gass i verdensarvområder. Likevel har noen få oljeselskaper enten forpliktet seg til ikke å lete eller produsere i verdensarvområder som generell policy, eller har trukket seg fra eller modifisert prosjekter for å unngå skade på enkelte verdensarvområder.

- Det er stor forskjell på ulike lands oppfølging av internasjonale forpliktelser og nasjonale lovverk.

Etikkrådets undersøkelser har vist at det er store forskjeller i hvordan land følger opp sine internasjonale forpliktelser under verdensarvkonvensjonen og sitt eget lovverk i forbindelse med slike verneområder. I enkelte tilfeller ser det ut til at sektorinteressers

ønske om å utvikle prosjekter i verdensarvområder påvirker myndighetenes oppfølging av konvensjonen. Det er tidvis utilstrekkelig koordinering mellom relevante departementer. Særlig gjelder dette prosjekter som utvikles etter at verdensarvområdet er etablert, og derfor ikke ble vurdert under opprettelsen av området. Det er ikke alltid konsistens i lov- og regelverk mellom ulike sektorer. Dette kan sees både når det gjelder formelle krav, og når det gjelder myndighetenes oppfølging og gjennomføring av disse. For eksempel forekommer det at miljømyndigheter og mineral- eller petroleumsmyndigheter verken deler informasjon, kunnskap eller oppfatning om verneområder og utbyggingsinteresser. Oppfordringer fra FN/UNESCO og det internasjonale samfunn om bedre oppfølging av konvensjonen for å unngå alvorlige skader på de universelle verdiene synes å ha varierende effekt. FN/UNESCO kan fjerne områder fra listen over verdensarv når den særlig viktige universelle verdien er tapt, noe som bare har skjedd én gang for naturarvområder.⁶

- Det er varierende grad av overvåking av skader.

Overvåking av relevante miljøforhold for å bekrefte fravær eller forekomst av skader på verdensarvområder er viktig, men slik overvåking varierer mye både for selskaper og myndigheter. Slik informasjon offentliggjøres i liten eller ingen grad, og ofte offentliggjøres det ikke en gang om slik overvåking foregår. Dette svekker troverdigheten av selskapers eller myndigheters påstander om at aktiviteter ikke skader verdensarvområder. Overvåking er også viktig for å vurdere effekten av tiltak som skal forhindre eller redusere skader på verdensarvområder. Videre er det viktig at metoder for datainnsamling og analyse er rettet presist inn mot å identifisere eventuelle konsekvenser, og at informasjonen gjøres tilgjengelig på et vis som sikrer tilstrekkelig innsyn i og tillit til data, konklusjoner og tiltak.

Videre arbeid

Etikkrådet utreder og har dialog med et mindre antall selskaper om skade på verdensarvområder. Rådet følger med på enkelte prosjekter som i framtida kan skade verdensarvområder, men der det ikke er klart hvilke selskaper som vil bli involvert eller om aktiviteter vil bli startet. Rådet vil også følge grundig med på eventuelle nye saker der selskaper er ansvarlig for eller medvirker til alvorlig skade på verdensarvområder, også der selskapets aktiviteter foregår utenfor slike områder. Rådet vurderer også å starte gjennomganger av selskapers potensielle skader på andre internasjonalt særlig viktige verneområder, med vekt på et mindre antall verneområder i IUCN kategorier I–IV.

Noter

- 1 Med bakgrunn i verdensarvkonvensjonen ("World Heritage Convention", 1972) kan FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, UNESCO) erklære områder som verdensarv dersom disse kvalifiserer etter en rekke kriterier (Tilgjengelig på: <http://whc.unesco.org/en/nominations/>). Verdensarvområder kan etableres for naturarv eller kulturarv, eventuelt være kombinerte områder for natur- og kulturarv. Dette er områder som har særlig viktige universelle verdier ("outstanding universal values").
- 2 UNESCOs "List of World Heritage in Danger" (Tilgjengelig på: <http://whc.unesco.org/en/danger/>).
- 3 Buffersoner rundt verdensarvområder er tidvis definerte og avgrensede områder, for eksempel et annet verneområde med en annen status. I andre tilfeller finnes det ingen definerte buffersoner, og begrepet buffersoner brukes om et vagt definert område i nærheten av verdensarvområdet.
- 4 ICMM forpliktelse nr. 2 (se: ICMM 2003. "Mining and protected areas - position statement." Tilgjengelig på: <http://www.icmm.com/document/43>).
- 5 ICMM forpliktelse nr. 3 (se: ICMM 2003. "Mining and protected areas - position statement").
- 6 UNESCO vedtok i 2007 å fjerne Arabian Oryx Sanctuary i Oman fra lista over verdensarv på grunn av at staten i Oman ensidig vedtok å redusere arealet av verneområdet og hadde planer om å lete etter petroleum i området (se: UNESCO 2007. "Oman's Arabian Oryx Sanctuary: first site ever to be deleted from UNESCO's World Heritage List". Tilgjengelig på: <http://whc.unesco.org/en/news/3w62>).

Barnearbeid i frøindustrien

SPUs etiske retningslinjer sier at fondet skal unngå investeringer i selskaper som medvirker til eller selv er ansvarlig for de verste formene for barnearbeid.

Kort tid etter at Etikkrådet ble opprettet, identifiserte rådet områder der selskaper i fondets portefølje kunne være i kontakt med barnearbeid. På bakgrunn av dette har Etikkrådet gjennom flere år kartlagt utbredelsen av barnearbeid ved produksjon av hybride bomulls- og grønnsaksfrø i India.

De store, multinasjonale selskapene som har vært involvert i næringen, har vært gjenstand for oppmerksomhet fra sivilsamfunnet og investorer vedrørende bruken av barnearbeid. Ikke minst har Norges Bank engasjert seg i denne saken overfor flere av de store selskapene. Norges Banks engasjement kom etter at Etikkrådet i 2006 opprinnelig anbefalte utelukkelse av selskapet Monsanto Co. på grunn av omfanget av barnearbeid i frøproduksjonen for selskapet. Etikkrådets undersøkelser i 2008-2009 viste en betydelig nedgang i omfanget av barnearbeid i produksjon for de store, multinasjonale selskapene.

Til tross for den økte oppmerksomheten de senere år rundt problemet med barnearbeid i indisk frøindustri er omfanget fortsatt stort. En undersøkelse foretatt i 2009-2010 anslø at om lag 380 000 barn, hvorav om lag 170 000 er under 14 år, arbeider innen produksjon av hybride bomullsfrø i India. I tillegg er det barn som arbeider med produksjon av andre hybride frøsorter.

Dyrkingen av hybride frø kan være svært arbeidskrevende når pollinering av plantene må gjøres manuelt. Dette gjelder blant annet ved dyrking av hybride bomullsfrø. Arbeidsforholdene her er gjennomgående dårlige, med lange arbeidsdager, fysisk tungt arbeid og kontinuerlig eksponering for plantevernmidler. I en del tilfeller dreier det seg i tillegg om barn som arbeider under slaverilignende forhold som følge av foreldrenes gjeldsforhold.

Etikkrådet begynte arbeidet med denne problemstillingen i 2005. Siden da har det skjedd en utvikling på flere områder som til dels har påvirket både omfanget av barnearbeid og forholdene rundt produksjonen for øvrig.

Indiske myndigheter, spesielt *National Commission for Protection of Children's Rights (NCPR)*, har satt i verk flere tiltak for å redusere omfanget av problemet. I 2006 initierte UNICEF et program for å redusere omfanget av barnearbeid i frøindustrien.

Siden 2007 har arealet som dyrkes med hybride bomullsfrø i India økt med over 60 prosent, fra om lag 24 000 til 40 000 hektar. Arealet under dyrking for selskapene som SPU er investert i, utgjør til sammen om lag en tredel av dette.

Mye av denne ekspansjonen har skjedd i områder hvor slik produksjon ikke har foregått tidligere. Ofte foregår produksjonen i avsidesliggende områder hvor det er god tilgang på billig arbeidskraft og liten oppmerksomhet rundt barnearbeid. I delstatene Gujarat og Tamil Nadu har hele ekspansjonen skjedd i slike mindre utviklede områder.

En annen forandring er at det har skjedd et skifte fra produksjon på større plantasjer til mindre, familiedrevne gårdsbruk på grunn av økte produksjonskostnader, hovedsakelig lønnskostnader. Det store tilbudet i markedet har gjort at prisen på de ferdige produktene ikke har økt i takt med de økte kostnadene. Derfor har det blitt vanskeligere for

plantasjeeierne å opprettholde produksjonen, og produksjonen har skiftet mer i retning av mindre, familiedrevne gårdsbruk.

Samtidig har det skjedd en økning i omfanget av fondets investeringer i mindre, indiske selskaper der noen også driver hybridfrøproduksjon. Dette kan typisk være selskaper som ikke har deltatt i forbedringsprogrammene, og hvor det kan forventes at omfanget av barnearbeid kan være stort. For å kartlegge dette har Etikkrådet satt i verk ytterligere undersøkelser for sesongen 2012-2013. Etikkrådet vil følge opp dette arbeidet videre. Det kan bli aktuelt å tilråde utelukkelse av selskaper dersom det blir påvist omfattende og systematisk bruk av barnearbeid i frøproduksjonen for disse selskapene.

Tilrådninger og brev om utelukkelse og observasjon

Til Finansdepartementet

Tilrådning 21. desember 2011

(Offentliggjort 15. juni 2012)

Tilrådning om utelukkelse av Shikun & Binui Ltd. fra Statens pensjonsfond utland

Sammendrag

Det israelske selskapet Shikun & Binui Ltd.¹ er involvert i bygging av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem og har også tidligere vært involvert i bygging av bosettinger i de okkuperte områdene på Vestbredden og i Øst-Jerusalem. Etikkrådet baserer seg blant annet på opplysninger om dette på selskapets hjemmeside.

Etikkrådet har både henvendt seg til selskapet med spørsmål i brev og sendt utkast til denne tilrådingen til selskapet for kommentarer, men har ikke mottatt svar fra selskapet.

Etikkrådet legger vekt på uttalelser fra Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ), FNs sikkerhetsråd og Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) som alle fastslår at byggingen av israelske bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem er i strid med IV Genève-konvensjon. Formålet med IV Genève-konvensjon er å beskytte sivile under krig og okkupasjon.

Etikkrådet anser at SPU investering i selskapet er i strid med fondets etiske retningslinjer da selskapets virksomhet innebærer en uakseptabel risiko for at det medvirker til alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner. Etikkrådet tilrår derfor å utelukke Shikun & Binui Ltd. fra Statens pensjonsfond utland.

1 Innledning

Etikkrådet besluttet høsten 2011 å vurdere hvorvidt det israelske selskapet Shikun & Binui Ltd. burde tilrådes utelukket fra SPU fordi selskapet er involvert i bygging av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem. Ved utgangen av 2010 eide SPU aksjer i selskapet til en verdi av NOK 13,8 millioner.

1.1 HVA ETIKKRÅDET HAR TATT STILLING TIL

I SPU's etiske retningslinjer §2, pkt 3b, heter det:

“Finansdepartementet kan etter råd fra Etikkrådet utelukke selskaper fra fondets investeringsunivers der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for: [...] alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner”²

I forarbeidene til SPUs etiske retningslinjer omtales Genève-konvensjonene spesifikt som en del av grunnlaget for vurdering av selskapers handlinger i krig og konflikt-situasjoner.³ IV Genève-konvensjons formål er å gi beskyttelse til sivile under krig og okkupasjon. Etikkrådet har tidligere lagt til grunn at selskapers medvirkning til staters brudd på Genève-konvensjonene kan danne grunnlag for utelukkelse av selskaper fra fondet, og har derfor tilrådet utelukkelse av selskaper som bygger israelske bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem.⁴

Etikkrådet har i denne saken tatt stilling til om Shikun & Binui Ltd. medvirker til brudd på IV Genève-konvensjon ved at selskapet er involvert i bygging av en israelsk bosetting i Øst-Jerusalem, og om dette i så fall bør lede til utelukkelse av selskapet fra SPU.

1.2 KILDER

Opplysningene om Shikun & Binui Ltd. og selskapets byggevirksomhet har Etikkrådet hentet fra selskapets egen hjemmeside.

2 Bakgrunn

Shikun & Binui Ltd.⁵ er et av de største selskapene i Israel innen bygge- og anleggsbransjen. Selskapet har flere datterselskaper med virksomhet innen blant annet veibygging, husbygging og eiendomssalg og har virksomhet både i Israel og i utlandet. Blant de heleide datterselskapene er Shikun & Binui Real Estate Development og Solel Boneh.⁶

Shikun & Binui Ltd. er notert på børsen i Tel Aviv. Selskapet er 57 prosent eid av det private israelske investeringsselskapet Arison Group.

På hjemmesiden til Shikun & Binui Real Estate Development er byggeprosjektet *Ramat Rachel Dreams* i området East Talpiyyot i Øst-Jerusalem oppført på listen over pågående og avsluttede prosjekter. Ifølge salgsoppgaven er dette prosjektet beregnet ferdigstilt i januar 2013.⁷

Etikkrådet har informasjon som viser at selskapet også tidligere har vært involvert i andre byggeprosjekter på Vestbredden:

- Et saksanlegg mot myndighetene i et skattespørsmål omhandlet Shikun & Binui Real Estate Developments bygging av 102 boliger i den israelske bosettingen Ma'aleh Edumim i 1994. Ma'aleh Edumim er en av de største israelske bosettingene på Vestbredden.
- Solel Boneh har vært hovedentreprenør for flere bosettinger på Vestbredden. Med henvisning til israelsk offentlighetslov henvendte interesseorganisasjoner seg til *Ministry of Housing and Construction* i 2006 med forespørsel om hvilke selskaper som har vunnet anbudskonkurranser for bygging av bosettinger. I svaret fra departementet er selskapet Solel Boneh oppgitt som blant annet hovedentreprenør for byggingen av bosettingen Homat Shmuel i Har Homa i Øst-Jerusalem.
- Solel Boneh har en fabrikk for produksjon av ferdigbetong i Kyriat Sefer, som ligger i

tilknytning til den israelske bosettingen Modi'in Illit på Vestbredden. Selskapet omtaler selv dette på sine hjemmesider.⁸

Israelske myndigheter kunngjorde for øvrig i 2004 at Solel Boneh hadde vunnet anbudskonkurransen for en delentreprise for oppsetting av separasjonsbarrieren mot Vestbredden.⁹

3 Lovmessigheten av israelske bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem

3.1 NÆRMERE OM IV GENÈVE-KONVENSJON

Formålet med IV Genève-konvensjon er å beskytte sivile under krig og okkupasjon. Konvensjonen fastsetter blant annet hvilke rettigheter og plikter en okkuperende stat har på et okkupert territorium.

Konvensjonen trådte i kraft i 1950, og Israel tiltrådte uten reservasjoner i 1951.

I konvensjonens artikkel 49 heter det:

*“[...] Okkupasjonsmakten kan ikke deportere eller flytte en del av sin egen sivilbefolkning til det område som den okkuperer.”*¹⁰

3.2 INTERNASJONALE ORGANERS SYN PÅ BOSETTINGENE

Når det gjelder spørsmålet om lovmessigheten av bosettingene, viser Etikkrådet til uttalelser fra Folkerettsdomstolen i Haag (ICJ), FNs sikkerhetsråd og Den internasjonale Røde Korskomiteen (ICRC), som alle fastslår at byggingen av israelske bosettinger på Vestbredden er i strid med IV Genève-konvensjon.

Sikkerhetsrådsresolusjoner

FNs Sikkerhetsråd har vedtatt en rekke resolusjoner som fastslår at bosettingene er ulovlige, herunder resolusjonene 446 (1979), 452 (1979), 465 (1980), 471 (1980) og 476 (1980).

Sikkerhetsrådsresolusjon 465, som ble enstemmig vedtatt 1. mars 1980, slår blant annet fast at Israels politikk og praksis med å bygge bosettinger på okkupert område, inkludert Øst-Jerusalem, er uten lovhjæmmel og utgjør et graverende brudd (*“constitute a flagrant violation”*) på IV Genève-konvensjon.¹¹

Rådgivende uttalelse fra ICJ

I sin rådgivende uttalelse¹² fra 2004 vedrørende lovmessigheten av Israels separasjonsbarriere mot Vestbredden vurderte ICJ også lovmessigheten av bosettingene:

*“The Court concludes that the Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory (including East Jerusalem) have been established in breach of international law.”*¹³

ICJ la her til grunn at Israels etablering av bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem er lovstridig.

Uttalelser fra Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC)

ICRC har ved flere anledninger kommet med uttalelser om lovligheten av de israelske bosettingene på Vestbredden.

I en uttalelse fra 2001 heter det blant annet at ICRC gjentatte ganger har påpekt at de israelske bosettingene er etablert i strid med internasjonal humanitær rett. ICRC fremhever at den israelske staten i forbindelse med bosettingene har innført lover og administrative forordninger som på enkelte områder strider mot IV Genève-konvensjon.¹⁴

Uttalelse fra FNs Generalsekretær

I forbindelse med planene om bygging av ytterligere bosettinger i Øst-Jerusalem, uttalte FNs Generalsekretær følgende i august 2011:

*“The Secretary-General is deeply disappointed by the recent approval by the Government of Israel to build more than 900 housing units in East Jerusalem. He reiterates that settlement activity in the West Bank, including East Jerusalem, is contrary to international law, and he is concerned by provocative actions on the ground.”*¹⁵

Også her påpekes det at byggingen av bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem er ulovlig.

3.3 ØST-JERUSALEMS STATUS

Israel hevder at Øst-Jerusalem har en annen status enn Vestbredden for øvrig. Israel vedtok i 1980 å annektere Øst-Jerusalem ved å vedta *“Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel”*¹⁶. FNs sikkerhetsråd vedtok i 1980 resolusjon 478, som fastslår blant annet at Israels annekasjon av Øst-Jerusalem er ulovlig og ikke endrer områdets status som okkupert.¹⁷

4 Selskapets posisjon

Etikkrådet har tilskrevet Shikun & Binui Ltd. med spørsmål om det eller noen av dets datterselskaper eller selskaper som det kontrollerer, er involvert i eller har planer for fremtidig involvering i bygging av israelske bosettinger på Vestbredden (*Judea og Samaria*) eller i Øst-Jerusalem, og i så fall hvilken form for aktivitet dette er og hvilke planer selskapet har for fremtidig virksomhet i disse områdene.¹⁸

Etikkrådet har sendt selskapet et utkast til denne tilrådningsen og samtidig invitert selskapet til å gi eventuelle merknader.¹⁹

Selskapet har ikke besvart noen av Etikkrådets henvendelser.

5 Etikkrådets vurdering

Det er bred internasjonal enighet om at Israels bygging av bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem er ulovlig. Etikkrådet legger til grunn at selskaper som bygger slike bosettinger, kan utelukkes fra SPU. Etikkrådet vil i sine vurderinger ikke skille mellom bygging av bosettinger i Øst-Jerusalem og på Vestbredden for øvrig.

Som omtalt i tidligere tilrådninger er Etikkrådets rolle å vurdere SPUs investeringer i selskaper opp mot fondets etiske retningslinjer. Etikkrådet tar kun stilling til selskapers subjektive forhold, ikke staters eller andre aktørers mulige normbrudd.

Etikkrådet konstaterer at selskapet Shikun & Binui Ltd. har vært, og trolig er, involvert i bygging av flere bosettinger i de okkuperte områdene. Ettersom selskapet ikke har svart på Etikkrådets henvendelser, er det imidlertid ikke mulig for Etikkrådet å angi eksakt status for selskapets nåværende og fremtidige byggeprosjekter i de okkuperte områdene, utover at prosjektet *Ramat Rachel Dreams* ifølge salgsoppgaven skal være ferdigstilt i 2013.

Ut fra den informasjon som foreligger om selskapets tidligere og nåværende byggeprosjekter på Vestbredden og i Øst-Jerusalem, anser Etikkrådet likevel at det foreligger en uakseptabel risiko for at selskapet i fremtiden vil medvirke til normbrudd ved å forestå bygging av israelske bosettinger der. Denne risikoen vil etter Etikkrådets oppfatning være til stede så lenge slik virksomhet tillates, eller til selskapet klagjør at denne virksomheten har opphørt.

6 Tilrådning

Etikkrådet anbefaler å utelukke selskapet Shikun & Binui Ltd. fra Statens pensjonsfond utland på grunn av en uakseptabel risiko for at selskapet vil medvirke til alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner.

Ola Mestad
Leder

(sign.)

Dag Olav Hessen

(sign.)

Ylva Lindberg

(sign.)

Gro Nystuen

(sign.)

Bente Rathe

(sign.)

Noter

- 1 Issuer ID: 350591, SEDOL 6151292.
- 2 Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, se <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/etiske-retningslinjer.html?id=425277>.
- 3 Se NOU 2003: 22, vedlegg 7, pkt 3.2, <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20032003/022/PDFS/NO-U200320030022000DDDPDFS.pdf>.
- 4 Se tilrådning om utelukkelse av selskapene Africa Israel Ltd. og Danya Cebus Ltd., 16. nov 2009, http://www.regjeringen.no/pages/13898012/Africa_Israel.pdf og oppfølgende brev fra Etikkrådet til Finansdepartementet, 9. mars 2010, http://www.regjeringen.no/pages/13898012/Brev_til_FIN_vedr_tilradning.pdf.
- 5 Selskapets hjemmeside: <http://en.shikunbinui.co.il/>.
- 6 Selskapets hjemmeside: http://en.shikunbinui.co.il/category/solel_boneh_about.
- 7 Byggingen skjer i et område beliggende ved krysset mellom gatene Eliyahu Lankin og Korch ifølge selskapets hjemmeside http://en.shikunbinui.co.il/category/residential_projects_samt_salgsoppgave (hebraisk).

- 8 Se selskapets hjemmeside: http://en.shikunbinui.co.il/category/solel_boneh_logistics.
- 9 Israel Security Fence, 10/02/2004 (på hebraisk) <http://www.securityfence.mod.gov.il/Pages/Heb/hadashot.htm#news18>.
- 10 IV Genève-konvensjon, : <http://www.lovdatab.no/traktater/text/tra-19490812-004.html#map052>.
- 11 *“The Security Council [...] Determines that all measures taken by Israel to change the physical character, demographic composition, institutional structure or status of the Palestinian and other Arab territories occupied since 1967, including Jerusalem, or any part thereof, have no legal validity and that Israel’s policy and practices of settling parts of its population and new immigrants in those territories constitute a flagrant violation of the Fourth Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War and also constitute a serious obstruction to achieving a comprehensive, just and lasting peace in the Middle East”, <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/5AA254A1C8F8B1CB852560E50075D7D5>.*
- 12 ICJ - Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 4. juli 2004, <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>.
- 13 Se fotnote 12, pkt. 120.
- 14 Pkt 5, Statement by the International Committee of the Red Cross, Geneva, 5 December 2001, se http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JRGW?OpenDocument&View=defaultBody&style=custo_print.
- 15 Se <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/c4bb7721a06a99dc852578e6004a5728?OpenDocument>.
- 16 Israels utenriksdepartement: *“Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*
  - 1) *Jerusalem, complete and united, is the capital of Israel.[...]”, se http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1980_1989/Basic%20Law-%20Jerusalem-%20Capital%20of%20Israel.*
- 17 *“The Security Council [...].*
  - 2) *Affirms that the enactment of the “basic law” by Israel constitutes a violation of international law and does not affect the continued application of the Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, of 12 August 1949, in the Palestinian and other Arab territories occupied since June 1967, including Jerusalem;.*
  - 3) *Determines that all legislative and administrative measures and actions taken by Israel, the occupying Power, which have altered or purport to alter the character and status of the Holy City of Jerusalem, and in particular the recent “basic law” on Jerusalem, are null and void and must be rescinded forthwith”; se <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/71/IMG/NR039971.pdf?OpenElement>.*
- 18 Brev fra Etikkrådet til Shikun & Binui Ltd., 5. sept 2011. Påfølgende henvendelse ble sendt 14. oktober 2011.
- 19 Utkast til tilrådnings sendt til Shikun & Binui Ltd. 15. november 2011. Etikkrådet ba om evt. merknader innen 9. desember 2011.

Til Finansdepartementet

Tilråkning 15. juni 2012

(Offentliggjort 11. januar 2013)

Tilråkning om å ta Siemens av observasjonslisten

Innhold

1	Sammendrag	37
2	Innledning	37
3	Kilder	37
4	Rapport for 2011	38
4.1	Sentrale hendelser i 2011 knyttet til tidligere korrupsjonsavsløringer	38
4.2	Sentrale hendelser i 2011 knyttet til nye korrupsjonsavsløringer	39
4.3	Siemens anti-korrupsjonsarbeid i 2011	39
5	Etikkrådets vurdering	41
6	Tilråkning	42

1 Sammendrag

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland (SPU) tilrår å ta det tyske selskapet Siemens AG (Siemens) av observasjonslisten. Rådet mener at det nå neppe er høyere risiko for korrupsjon i Siemens enn i andre sammenliknbare selskaper. Dette er basert på en vurdering av selskapets *compliance*-system, selskapets tydelige kommunikasjon av at korrupsjon ikke aksepteres, og håndteringen av de siste korrupsjonshendelsene i selskapet.

2 Innledning

Som følge av Etikkrådets tilrådning om å utelukke Siemens fra SPU i november 2007 besluttet Finansdepartementet i mars 2009 å sette selskapet på en observasjonsliste for inntil fire år. Etikkrådet hadde anbefalt å utelukke selskapet på grunn av risikoen for grov korrupsjon i selskapets virksomhet.¹ Etikkrådet og Norges Bank er pålagt å holde Siemens under særskilt observasjon i denne perioden og skal årlig avgi rapport til Finansdepartementet om selskapets utvikling.

Rådet avga både i 2010 og 2011 en observasjonsrapport til Finansdepartementet hvor det ikke ble funnet grunnlag for på nytt å tilrå at Siemens ble utelukket fra SPU. Etter en samlet vurdering hvor også det siste års hendelser er inkludert, finner rådet at det nå er grunnlag for å fjerne Siemens fra observasjonslisten.

Nedenfor oppsummeres rådets kontakt med selskapet gjennom observasjonsperioden, sentrale hendelser med relevans for vurderingen fra 2011 og den siste utviklingen i Siemens anti-korrupsjonsarbeid. Avslutningsvis følger rådets vurdering og tilrådning.

3 Kilder

Etter at Finansdepartementet besluttet at Siemens skulle observeres formelt, har Etikkrådet fulgt selskapets virksomhet gjennom sine vanlige overvåkningsmåter og i tillegg fulgt særlig med på utviklingen av de ulike korrupsjonssakene som Siemens har vært, og til dels fortsatt er, involvert i. Det har også blitt avholdt årlige møter mellom representanter fra rådet og Siemens.² Rådet har møtt de hovedansvarlige for *compliance* i selskapet, representanter fra Siemens Norge og den uavhengige kontrolløren som ble utnevnt av amerikanske myndigheter, Dr. Theo Waigel, og hans stab. Utover slike årlige møter har det også vært muntlig og skriftlig kommunikasjon mellom rådet og *compliance*-ansvarlige i Siemens.

I denne tilrådingen har Etikkrådet i tillegg til informasjon fra Siemens lagt vekt på informasjon fra påtalemyndigheter og andre myndighetsorganer, domsavsigelser og oppslag om Siemens i pressen.

4 Rapport for 2011

4.1 SENTRALE HENDELSER I 2011 KNYTTET TIL TIDLIGERE KORRUPSJONSAVSLØRINGER

Siemens anla i 2009 sivilrettslige erstatningssøksmål mot elleve forhenværende styremedlemmer og ledere i konsernet. Disse ble krevd for erstatning basert på at de muliggjorde systematisk korrupsjon gjennom manglende kontroll av selskapets virksomhet i perioden 2003 til 2006.³ Ni av de tidligere Siemenslederne inngikk forlik med selskapet. Straffesaken mot den ene av de to tidligere lederne som ikke ønsket forlik, startet ved *Oberlandesgericht* (OLG) i München våren 2011. Vedkommende var blant annet tiltalt for ikke å ha oppfylt sine plikter som leder i selskapet.⁴ I mai 2011 innstilte OLG straffesaken mot lederen og påla vedkommende å betale EUR 175 000 i erstatning til fem forskjellige allmennyttige organisasjoner. Retten begrunnet henleggelsen med at den tiltaltes skyld var mindre enn først antatt.⁵ I juli 2011 henla statsaktoratet i München saken mot den andre lederen mot at vedkommende betalte EUR 400 000 til allmennyttige organisasjoner.⁶ Til tross for at sakene ble innstilt, går den sivilrettslige saken videre, og Siemens opprettholder sitt erstatningskrav på henholdsvis EUR fem og 15 millioner mot de to tidligere lederne.

Som omtalt i Etikkrådets observasjonsrapport av 4. mai 2011 inngikk Siemens i 2008 forlik med amerikanske myndigheter og betalte en bot på USD 450 millioner.⁷ I desember 2011 tok *Securities and Exchange Commission* (SEC) og det amerikanske *Department of Justice*⁸ ut tiltale mot konkrete personer for brudd på loven om korrupsjon i utlandet (FCPA), herunder åtte forhenværende ledere og konsulenter for Siemens. De tiltalte er blant annet anklaget for å ha benyttet bestikkelser for opp til USD 100 millioner for å sikre Siemens oppdrag i Sør-Amerika.⁹ I denne forbindelse tok også statsaktoratet i München i juni 2011 ut tiltale mot en av de siktede som i perioden 2000 til 2007 var medlem av Siemens' sentralstyre. Vedkommende er i München siktet for bruk av bestikkelser i Sør-Amerika, ettersom statsaktoratet mistenker at vedkommende kjente til bestikkelser som ble gitt til argentinske regjeringsmedlemmer tidlig på 2000-tallet.¹⁰

Korrupsjonsavsløringene ved selskapets virksomhet i Hellas førte til at det greske parlamentet i 2011 utnevnte en etterforskningskomité¹¹ som skulle undersøke hvorvidt det forelå strafferettslig ansvar for greske politikere eller andre offentlig ansatte som var involvert i korrupsjonsskandalen.¹² I januar 2011 informerte etterforskningskomiteen Siemens om at den greske stat hadde lidt et økonomisk tap på EUR 2 milliarder som følge av selskapets bruk av korrupsjon. Siemens ble videre informert om at den greske stat ville be selskapet om økonomisk kompensasjon for tapet. I april 2011 inngikk Siemens og den greske stat et forlik hvor selskapet betaler til sammen Euro 270 mill. til dels ved å frafalle et krav om betaling for leverte tjenester, til dels ved å finansiere tiltak blant annet for å forebygge korrupsjon og til dels ved å forplikte seg til å investere i landet.¹³

I 2011 ble Siemens kontaktet av en konkurrent som hevdet at Siemens gjennom bruk av bestikkelser i private og offentlige anbudskonkurranser hadde påført dem et økonomisk tap når Siemens på urettmessig vis hadde vunnet anbudskonkurranser som

konkurrenten deltok i. I løpet av året er det ført en dialog som har endt i et forlik der Siemens har betalt et uspesifisert skadeerstatningsbeløp til sin konkurrent.¹⁴

4.2 SENTRALE HENDELSER I 2011 KNYTTET TIL NYE KORRUPSJONSAVSLØRINGER

I juni 2011 rapporterte ulike medier at tre Siemensansatte i Kuwait i begynnelsen av året hadde inngått en avtale med en mellommann for en kuwaitisk minister om å betale EUR 1,25 millioner i bestikkelser. Hensikten var å sikre Siemens en kraftverkkontrakt verdt EUR 180 millioner i stedet for at kontrakten ble tildelt en japansk konkurrent.¹⁵ Siemens ble informert om den planlagte bestikkelsen gjennom en ekstern varsling og iverksatte umiddelbart en intern granskning som forhindret at bestikkelsesbeløpet ble utbetalt. Siemensledelsen avskjediget kort tid etterpå tre involverte mellomledere med lang fartstid i selskapet. Selskapet varslet både amerikanske myndigheter ved SEC og statsaktoratet i München om hendelsen, og sistnevnte har iverksatt korrupsjonsetterforskning mot de tre avskjedigede. Hendelsen førte til at Siemens tapte anbudskonkurransen, og selskapet vurderer nå erstatningssøksmål mot sine tidligere ansatte grunnet omdømmetapet og det økonomiske tapet Siemens mener er påført dem.¹⁶

Siemens opplyser ellers i sin erklæring av 24. januar 2012 om søksmål for fjerde kvartal 2011 at *"The Company remains subject to corruption-related investigations in several jurisdictions around the World"*¹⁷.

4.3 SIEMENS ANTI-KORRUPSJONSARBEID I 2011

Siemens' *compliance*-system er organisert på tre nivåer, *prevent*, *detect* og *respond*.¹⁸ De ulike nivåene omfatter en rekke tiltak som skal sikre at forretningsvirksomheten foregår i overensstemmelse med eksterne og interne lover og regler. I 2011 lå *compliance*-budsjettet uendret på rundt EUR 100 millioner og omfattet 600 fulltids *compliance*-stillinger. Rådet har i sitt brev av 3. september 2008 og i tidligere års observasjonsrapporter beskrevet Siemens' *compliance*-system i større detalj.

Siemens fremholder at selskapet de siste årene har utviklet og forsterket sitt *compliance*-system, slik at det i dag i større grad er en integrert del av selskapets forretningsprosesser. For å oppnå dette har selskapet blant annet en rullerende ordning der ansatte med bakgrunn fra forretningsvirksomheten går over til *compliance*-organisasjonen for en periode på 3-5 år, før de igjen går over i ordinære stillinger i konsernet.¹⁹ Denne rotasjonssordningen skal sørge for en kontinuerlig utveksling mellom *Compliance*-organisasjonen og forretningsområdene slik at *Compliance*-funksjonen opprettholder en god forretnings- og risikoforståelse. Videre har selskapet fokusert på å formidle viktigheten av at alle ledere i alle avdelinger skal holdes fullt ut ansvarlige for *compliance*. Det betyr at *compliance*-ansvaret ikke kan skyves over på *compliance officers*, men må tas av alle. I fjor besøkte konsernets *compliance*-ledere, *Chief Compliance Officer* Josef Winter og *Chief Counsel Compliance* Dr. Klaus Moosmayer, Siemensavdelinger i 25 land for å informere om betydningen av ansvaret og fremhevet særlig at budskapet om nulltoleranse for korrupsjon ikke utelukkende må komme fra toppledelsen, men også må komme fra og etterleves av selskapets mellomledere. *Compliance*-ledelsen understreker blant annet at brudd på nasjonal og

internasjonal anti-korrupsjonslovgivning kan føre til eksterne etterforskninger blant annet etter *FCPA* eller *UK Bribery Act*, i tillegg til utelukkelse fra prosjekter fra multilaterale utviklingsbanker, hvilket vil ha store økonomiske konsekvenser for selskapet.

Siemens har også i 2011 gjennomført undersøkelser blant de ansatte, såkalte *Compliance Perception Surveys*, for å kartlegge kunnskapen om og holdningene til *compliance*. Undersøkelsene viser en grunnleggende god forståelse blant de ansatte, og kun fire prosent mener at *compliance* ikke er en integrert del av forretningsprosessene i selskapet.

For å få et bærekraftig *compliance*-system vil selskapet legge større vekt på å kartlegge risikofaktorer i selskapets forretningsvirksomhet, slik at *compliance*-systemet kan tilpasses det aktuelle risikobildet. I den forbindelse har Siemens det siste året fokusert særskilt på *compliance* i Russland, ettersom dette markedet utgjør en særlig korrupsjonsrisiko. Det er etablert en egen *compliance*-etterforskningsavdeling i Moskva for å håndtere risikoen bedre. Selskapets *Compliance Investigations*-avdelinger har de siste årene delegert enkelte etterforskningsoppgaver til *Human Resources*-avdelingen, slik at etterforskningsavdelingene nå kan prioritere sine ressurser på høyrisikosaker, slik som Kuwait-saken.

Siemens rapporterer årlig om antall varslinger, interne etterforskninger og sanksjoner mot ansatte. I 2011 mottok "Ask us"-informasjonsavdelingen²⁰ 1 740 henvendelser fra ansatte, en nedgang fra 3 077 i 2010. Nedgangen forklares som naturlig av selskapet ettersom ansatte i dag har større kunnskap om og forståelse for *compliance* enn tidligere og har direkte og personlig kontakt med sin *compliance officer*.²¹ Selskapets to sikre varslingskanaler, "Tell us"-informasjonsavdelingen og selskapets eksterne Ombudsmann mottok 787 henvendelser i 2011 mot 582 året før. Av årets henvendelser ble 683 vurdert som troverdige og ble derfor gransket videre. En rekke varslinger går nå direkte til *compliance officers* i de enkelte avdelingene, noe som etter selskapets mening tyder på at ansatte har tillit til selskapets *compliance*-organisasjon. Det ble i 2011 iverksatt 306 disiplinære sanksjoner mot ansatte mot 448 året før. Av årets sanksjoner var 77 avskjedigelser.²² Størstedelen av *compliance*-bruddene gjelder inhabilitet, feilhåndtering av konfidensiell informasjon samt brudd på lover og regler som skal beskytte selskapet mot regnskapsfeil.

På grunnlag av forliket Siemens inngikk med Verdensbanken i 2009, har selskapet forpliktet seg til å betale USD 100 millioner de neste 15 årene til organisasjoner og prosjekter som arbeider med korrupsjonsforebygging. Gjennom *Siemens Integrity Initiative* er det i første omgang valgt ut 31 prosjekter, og finansieringskontrakter på USD 37 millioner ble inngått i løpet av 2011. Gjennom *Siemens Collective Action* for å fremme *compliance* er det blant annet iverksatt "Clean Business"-opplysningskampanjer i Brasil i forkant av Verdensmesterskapet i fotball i 2014 og de Olympiske leker i 2016. I Kina er det iverksatt studier av *compliance* og nasjonal rett, og det er opprettet en *compliance*-klubb for kinesiske forretningsledere.

Den uavhengige kontrollenheten som ble innført som en del av forliket mellom Siemens og amerikanske justis- og finansmyndigheter i 2008, og som ledes av den tidligere tyske finansministeren Dr. Theo Waigel, har i sitt tredje arbeidsår studert implementeringen av enhetens tidligere anbefalinger, selskapets risikovurderinger og gjennomført undersøkelser for å fastslå bærekraftigheten av Siemens *compliance*-system. Enheten valgte ut elleve land for nærmere undersøkelser, herunder Kina, Russland,

Nigeria og Indonesia. På bakgrunn av urolighetene i Midtøsten er det også gjennomført en evaluering av selskapets finansielle kontrollmekanismer i blant annet Bahrain, Egypt og Libya.²³ Kontrollenheten har i 2011 intervjuet over 880 ansatte, herunder salgs- og kundeansvarlige, *compliance officers* og finansansvarlige. Kontrollenheten har kommet med årlige anbefalinger om forbedringstiltak av Siemens' *compliance*-system. Alle de 114 anbefalingene fra år én er nå implementert, og 86 prosent av de 29 anbefalingene fra år to er også gjennomført. I 2011 har kontrollenheten avgitt ytterligere ni anbefalinger. Basert på funn i tester og intervjuer har Dr. Waigel utstedt et sertifikat hvor han bekrefter at Siemens har implementert et omfattende *compliance*-system som er egnet til å oppdage og forhindre bruk av bestikkelser. I løpet av 2011 har ikke kontrollenheten funnet korrupsjonshendelser som ikke er håndtert av *compliance*-systemet.

I inneværende år vil kontrollenheten fokusere på "the tone from the Middle", selskapets risikokartlegging og -vurdering, prosjekter som drives fra selskapets hovedkvarter, oppfølging av de ni nye anbefalingene og enkelte landbesøk blant annet i Østerrike og Russland. I henhold til forliksavtalen mellom selskapet og amerikanske myndigheter skal *compliance*-systemet i det fjerde året gå over fra et system som kontrolleres av Dr. Waigels kontrollenhet, til et bærekraftig *compliance*-system som ikke lenger behøver en ekstern kontrollør.

5 Etikkrådets vurdering

Etikkrådet finner på denne bakgrunn at Siemens i løpet av observasjonsperioden har vist at det både har vilje og evne til å snu ukulturen i selskapet gjennom å utforme og implementere et helt nytt *compliance*-system, ved å gjennomføre kontrollenhetens anbefalinger fortløpende og ved å formidle tydelig en nulltoleranse for korrupsjon både internt og eksternt. Selskapet opererer i sektorer og land hvor risikoen for korrupsjon til dels antas å være meget høy. Til tross for at Siemens i dag synes å ha et robust *compliance*-system, vil det derfor være viktig at systemet følges opp og utvikles i takt med risikobildet. Det avgjørende for å unngå grov korrupsjon i fremtiden vil likevel være at det utvikles en gjennomgripende bedriftskultur som innebærer nulltoleranse for bruk av bestikkelser.

Finansdepartementet besluttet i 2009 at Siemens skulle settes på observasjonslisten i en periode på inntil fire år. Etikkrådet oppfatter det slik at rådet i observasjonsperioden både skal kunne avgi tilrådnings- og brev om utelukkelse hvis forholdene som observeres, beveger seg i negativ retning, og avgi tilrådnings- og brev om å fjerne selskap fra observasjonslisten hvis Etikkrådet ikke lenger oppfatter risikoen for brudd på retningslinjene som spesielt stor. Etter en samlet vurdering finner Etikkrådet at det nå er grunnlag for å ta Siemens av observasjonslisten.

6 Tilrådning

Etikkrådet anbefaler at Siemens AG tas av observasjonslisten.

Ola Mestad Leder (sign.)	Dag Olav Hessen (sign.)	Ylva Lindberg (sign.)	Gro Nystuen (sign.)	Bente Rathe (sign.)
--------------------------------	----------------------------	--------------------------	------------------------	------------------------

Noter

- 1 Tilrådnigen: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styret-rad-utvalg/etikkradet/Tilradninger/tilradninger/korrupsjon/tilradning-15-november-2007-om-utelukkel.html?id=549087>. Finansdepartementets pressemelding: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/pressester/pressemeldinger/2009/siemens-settes-under-observasjon-i-korru.html?id=549155>.
- 2 Første møte mellom representanter fra rådet og Siemens ble avholdt i mai 2009 i Oslo, deretter i München i desember 2009 og april 2011, og siste gang i mars 2012 i Oslo.
- 3 Se rådets observasjonsbrev av 4. mai 2011.
- 4 Frankfurter Allgemeine, 25. januar 2010, "Siemens reicht Klage gegen ehemalige Vorstände ein": <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/unternehmen/korruption-siemens-reicht-klage-gegen-ehemalige-vorstaende-ein-15104.html>. Oberlandesgericht München, pressemelding 19. mai 2011: <http://www.justiz.bayern.de/gericht/olg/m/presse/archiv/2011/03062/>.
- 5 Spiegel, 19. mai 2011, "Ex-Siemens-Vorstand kommt mit Geldzahlung davon": <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,763651,00.html>.
- 6 Spiegel, 12. juli 2011, "Ex-Vorstand Neuburger rechten mit Straffreiheit": <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,774071,00.html>.
- 7 Det amerikanske justisdepartementet, pressemelding 15. desember 2008: <http://www.justice.gov/opa/pr/2008/December/08-crm-1105.html>.
- 8 Det amerikanske justisdepartementet.
- 9 SEC, 13. desember 2011, pressemelding: <http://www.sec.gov/news/press/2011/2011-263.htm>. Det amerikanske justisdepartementet, 13. desember 2011, pressemelding: <http://www.justice.gov/opa/pr/2011/December/11-crm-1626.html>.

- 10 Süddeutsche Zeitung, 11. juni 2011 "Anklage gegen früheren Ex-Vorstand": <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/schmiergeldskandal-bei-siemens-anklage-gegen-frueheren-vorstand-1.1107587>.
- 11 Det greske parlamentets undersøkelseskomité (Greek Parliamentary Investigation Committee, GPIC).
- 12 Se rådets observasjonsbrev av 4. mai 2011 for mer informasjon om Siemens' bestikkelser i Hellas.
- 13 Siemens' pressemelding 5. april 2012.
- 14 Siemens' hjemmeside, legal proceedings, 10. november 2011.
- 15 Der Spiegel, 10. Juni 2011, "Siemens deckt neue Korruption auf": <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,767774,00.html>.
- 16 Die Welt, 11. Juni 2011, "Wieder Korruption bei Siemens": http://www.welt.de/print/die_welt/wirtschaft/article13424818/Wieder-Korruption-bei-Siemens.html.
- 17 <http://www.siemens.com/press/pool/de/events/2012/corp./2012-q1/2012-q1-legal-proceedings-e.pdf>.
- 18 Siemens' årsrapport 2011 "Compliance report" s. 34.
- 19 Etikkrådets møte med Siemens, 26. mars 2012.
- 20 Fiskal 2011 (årsslutt 30. september) Siemens årsrapport 2011. Ask-us help desk oppfordrer ansatte til å stille spørsmål om *compliance*.
- 21 Siemens' årsrapport 2011 s. 74.
- 22 Møte mellom Etikkrådet og Siemens, 26. mars 2012.
- 23 Møte mellom Etikkrådet og Siemens, 26. mars 2012.

Til Finansdepartementet

Tilråding 31. august 2012

(Offentliggjort 11. januar 2013)

Tilråding om utelukkelse av selskapene The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland

1 Innledning

Etikkrådet tilråder å utelukke selskapene The Babcock & Wilcox Co.¹ (Babcock & Wilcox) og Jacobs Engineering Group Inc.² (Jacobs Engineering) fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland på grunn av selskapenes produksjon av sentrale komponenter til kjernevåpen.

2 Bakgrunn

I de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland, § 2 første ledd bokstav a heter det: *“Fondets midler skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer: a) produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper”*.³

I NOU:22 2003 og senere i behandlingen av retningslinjene i Stortinget er det forutsatt at produksjon av sentrale komponenter til kjernevåpen skal omfattes av retningslinjenes § 2.

Etikkrådet avga den 19. september 2005 sin første tilråding om utelukkelse fra fondet av selskaper som produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.⁴ I denne tilrådingen omtalte Etikkrådet nærmere hva som faller innenfor kjernevåpenkriteriet. Senere tilrådingen i 2007 redegjorde ytterligere for dette. Blant annet legger rådet til grunn at utvikling, produksjon og vedlikehold av kjernevåpens stridshoder vil omfattes av retningslinjene.

Ved utgangen av 2011 eide SPU aksjer i Babcock & Wilcox til en verdi av NOK 188 millioner, tilsvarende en eierandel på 1,1 prosent av aksjene i selskapet. SPU eide på samme tid aksjer i Jacobs Engineering til en verdi av NOK 208 millioner, tilsvarende en eierandel på 0,67 prosent av aksjene i selskapet.

3 Informasjon fra selskapene

3.1 BABCOCK & WILCOX

Etikkrådet har skrevet til selskapet og bedt det redegjøre for sin eventuelle virksomhet i forbindelse med kjernevåpenproduksjon.⁵ Selskapet har ikke besvart Etikkrådets henvendelse.

På sin hjemmeside opplyser selskapet at det eier og driver USAs største anlegg for fremstilling av høy-anriket uran, og, videre, at det har driftsansvar og er operatør for anleggene *Y-12 National Security Complex* og *Pantex*:

“As the owner and operator of the nation’s largest commercial high-enriched uranium (HEU) processing facility and as manager and operator of the Y-12 National Security Complex and Pantex Plant, B&W safeguards more HEU than any other company in the U.S.”⁶

Y-12 anlegget fremstiller spaltbart materiale til bruk i kjernevåpen og driver vedlikehold og oppgraderinger av stridsholder til kjernevåpen.⁷

Pantex er et anlegg for lagring, oppgradering og vedlikehold av USAs stridsholder for kjernevåpen. En viktig del av virksomheten består i å forlenge levetiden til stridshodene.⁸

3.2 JACOBS ENGINEERING

Etikkrådet har skrevet til selskapet og bedt det redegjøre for sin eventuelle virksomhet i forbindelse med kjernevåpenproduksjon.⁹ Selskapet har ikke besvart Etikkrådets henvendelse.

På sin egen hjemmeside opplyser Jacobs Engineering at det gjennom et joint venture eier en tredjedel av selskapet AWE Management Limited (AWE ML), som er driftsselskapet til det statlige britiske selskapet AWE (Atomic Weapons Establishment):

“Jacobs Engineering Group Inc. (NYSE:JEC) announced today that AWE Management Limited (AWE ML), in which it has a one third share, has concluded the arrangements for the next pricing period regarding the contract to Manage and Operate the Atomic Weapons Establishment (AWE) plc in the United Kingdom. Formed in 2000, AWE ML is a joint venture between Jacobs, Lockheed Martin and Serco to manage AWE plc on behalf of the UK Ministry of Defence (MOD).”¹⁰

AWE har ansvaret for alle faser av utvikling, produksjon og vedlikehold av Storbritannias kjernevåpenstridshoder. AWE er eid av det britiske forsvarsdepartementet, men driften av virksomheten foretas av AWE ML, hvor altså Jacobs Engineering eier en tredjedel.¹¹ De øvrige joint venture partnerne er selskapene Lockheed Martin og Serco.

4 Etikkrådets vurdering

Den mest sentrale komponenten i et kjernevåpen er dets stridshode. Da Etikkrådet i 2005 avga den første tilrådingen om utelukkelse av selskaper som produserer sentrale komponenter til kjernevåpen, ble det lagt til grunn at fremstillingen av spaltbart materiale som kan brukes i kjernevåpen, samt tilvirkning av kjernevåpens stridshoder kun foregikk

ved statlige anlegg. Senere har det skjedd en utvikling ved at børsnoterte selskaper har overtatt drifts- og operatøransvar ved noen slike statlig eide anlegg.

4.1 BABCOCK & WILCOX

Selskapet opplyser at det er operatør og har driftsansvaret ved statlige anlegg som fremstiller spaltbart materiale til kjernevåpenstridshoder, samt driver vedlikehold og oppgradering av disse. En vesentlig del av aktiviteten går ut på å forlenge levetiden til kjernevåpen. Slike oppgraderinger er en forutsetning for å holde kjernevåpen operative, og Etikkrådet har tidligere ansett at denne form for vedlikehold og oppgraderinger kan anses som en løpende produksjonsprosess og bør sidestilles med første gangs tilvirkning av sentrale komponenter.¹² Virksomheten som drives ved anleggene Y-12 og Pantex, omfattes etter Etikkrådets syn av kjernevåpenkriteriet i SPUs etiske retningslinjer.

Selskapet opplyser også at det selv eier og driver USAs største anlegg for fremstilling av høy-anriket uran. Etikkrådet antar at også dette kan omfattes av kjernevåpenkriteriet, men siden bruksområdet til det spaltbare materialet ikke er gjort nærmere rede for, kan ikke dette fastslås med sikkerhet. Uansett er Babcock & Wilcox' virksomhet ved Y-12 og Pantex-anleggene i seg selv tilstrekkelig grunnlag for å tilråde utelukkelse av selskapet fra SPU.

4.2 JACOBS ENGINEERING

Selskapet opplyser at det deltar som joint venture partner med en tredjedels eierskap i AWE ML, som er driftsselskapet til AWE.

Virksomheten til AWE er utvikling, produksjon, testing og vedlikehold av kjernevåpenstridshoder, og omfattes dermed av kjernevåpenkriteriet i SPUs etiske retningslinjer. I 2007 ble selskapet Serco Group plc. utelukket fra SPU på grunnlag av sin deltagelse (med samme eierandel) i samme joint venture.¹³ Siden har også Jacobs Engineering blitt en joint venture partner i AWE etter å ha overtatt eierposten til det tidligere statlige britiske selskapet British Nuclear Fuels Ltd. (BNFL).

5 Tilrådning

Etikkrådet tilråder å utelukke selskapene The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond fordi selskapene produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.

Ola Mestad
Leder
(sign.)

Dag Olav Hessen
(sign.)

Ylva Lindberg
(sign.)

Gro Nystuen
(sign.)

Bente Rathe
(sign.)

Noter

- 1 Issuer ID: 970993.
- 2 Issuer ID: 100820.
- 3 Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/etiske-retningslinjer.html?id=425277>.
- 4 Etikkrådet, 2005, Tilrådning om utelukkelse av kjernevåpenprodusenter, : <http://www.regjeringen.no/nb/sub/Styrer-rad-utvalg/etikkradet/Tilradninger/Tilradninger/Tilradning-om-uttrekk-.html?id=423836>.
- 5 Brev fra Etikkrådet til Babcock & Wilcox, 28. juni 2012.
- 6 Selskapets hjemmeside: http://www.babcock.com/services/nuclear_operations_management/.
- 7 Y-12s hjemmeside: “Y-12’s main mission is to ensure the U.S. nuclear arsenal is safe, secure, and reliable. Portions of every weapon in the U.S. nuclear stockpile were manufactured at Y-12, and we employ only the most advanced and failsafe technologies to protect the stockpile.”, <http://www.y12.doe.gov/about/>.
- 8 Pantex’ hjemmeside: “Pantex has a long-term mission to safely and securely maintain the nation’s nuclear weapons stockpile and dismantle weapons retired by the military. Much of Pantex’s future workload includes life extension programs designed to increase the longevity of weapons in the stockpile.”, <http://www.pantex.com/about/index.htm>.
- 9 Brev fra Etikkrådet til Jacobs Engineering, 28. juni 2012.
- 10 Pressemelding på Jacobs Engineerings hjemmeside, datert 15. mai 2012: <http://www.jacobs.com/news.aspx?id=6978>.
- 11 AWEs hjemmeside: “AWE has been central to the defence of the United Kingdom for more than 50 years. We provide and maintain the warheads for the country’s nuclear deterrent, Trident. Trident is a submarine-launched, inter-continental ballistic nuclear missile weapons system, carried by Royal Navy Vanguard-class submarines. Our role at AWE is to manufacture and sustain the warheads for the Trident system, ensuring optimum safety and performance, but also to maintain a capability to produce a successor system should the Government require one in the future. Our work at AWE covers the entire life cycle of nuclear warheads; from initial concept, assessment and design, through to component manufacture and assembly, in-service support, and finally decommissioning and disposal. AWE is managed for the Ministry of Defence (MOD) through a contractor-operated arrangement. While our sites and facilities remain in government ownership, their management, day-to-day operations and the maintenance of Britain’s nuclear stockpile is contracted to a private company: AWE Management Limited (AWE ML). AWE ML is formed of three equal shareholders – Serco, Lockheed Martin and Jacobs Engineering Group.”, http://www.awe.co.uk/aboutus/what_we_do_27815.html.
- 12 Se fotnote 4.
- 13 Tilrådning om utelukkelse av Serco Group plc, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/Tilradninger/tilradninger/kjernevåpen/Tilradning-15-november-2007-om-uttrekk-a.html?id=496179>.

Til Finansdepartementet

Tilrådning 31. august 2012

(Offentliggjort 11. januar 2013)

Tilrådning om å oppheve utelukkelsen av selskapene BAE Systems plc. og Finmeccanica Sp.A. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland

1 Bakgrunn

Det britiske selskapet BAE Systems plc. og det italienske selskapet Finmeccanica Sp.A. ble i 2005 utelukket fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland fordi selskapene, gjennom et joint venture, hadde kontrollerende eierandeler i selskapet MBDA som produserte kjernevåpenmissilet ASMP-A til det franske forsvaret.

2 Informasjon fra selskapene

Etikkrådet skrev til selskapene i juni 2012 med spørsmål om MBDA fortsatt var involvert i produksjon av kjernevåpen.¹

Begge selskaper har svart på Etikkrådets henvendelse.

BAE Systems

BAE Systems opplyser at MBDAs produksjon av ASMP-A nå er slutført. BAE systems opplyser videre at det er involvert i utviklingen av Storbritannias nye flåte av strategiske undervannsbåter, men at selskapet ikke har befatning med selve kjernevåpenene som disse vil føre.²

Finmeccanica

Finmeccanica opplyser også at MBDAs produksjon av ASMP-A er slutført, og videre at Finmeccanica ikke har noen befatning med kjernevåpenproduksjon.³

3 Etikkrådets vurdering

Som det fremgår av SPUs etiske retningslinjers § 5, femte ledd, skal Etikkrådet rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at utelukkelsen oppheves.⁴

Ettersom MBDAs produksjon av ASMP-A har opphørt, er dette grunnlaget for utelukkelse av MBDAs eiere ikke lenger til stede.

Når det gjelder selskaper som er involvert i utvikling av undervannsbåter som kan føre kjernevåpen, anser Etikkrådet at ikke all slik virksomhet nødvendigvis rammes av SPUs etiske retningslinjer. Etikkrådet trekker en grense mellom selskaper som er involvert i produksjon av missiler som fører kjernevåpen, og selskaper som er involvert i produksjonen av for eksempel undervannsbåter som er leveringsplattformer for missilene. Dette er i tråd med forarbeidene til de etiske retningslinjene som avgrenser mot å utelukke selskaper på bakgrunn av produksjon av fly som kan føre kjernevåpen.⁵ Etikkrådet anser at undervannsbåter og andre leveringsplattformer for kjernevåpenmissiler må betraktes på samme måte, og at BAEs virksomhet i tilknytning til utvikling av undervannsbåter derfor ikke omfattes av kjernevåpenkriteriet i fondets etiske retningslinjer.

På bakgrunn av det overstående finner Etikkrådet at grunnlaget for utelukkelsen av selskapene BAE Systems plc. og Finmeccanica Sp.A. ikke lenger er til stede.

4 Tilrådning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland tilråder å oppheve utelukkelsen av selskapene BAE Systems plc. og Finmeccanica Sp.A. fra SPUs investeringsunivers.

Ola Mestad
Leder
(sign.)

Dag Olav Hessen
(sign.)

Ylva Lindberg
(sign.)

Gro Nystuen
(sign.)

Bente Rathe
(sign.)

Noter

- 1 Brev fra Etikkrådet til BAE Systems plc og Finmeccanica SpA, 28. juni 2012.
- 2 Mail fra BAE Systems plc til Etikkrådet, 17. juli 2012.
- 3 Brev fra Finmeccanica SpA til Etikkrådet, 3. august 2012.
- 4 Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/etiske-retningslinjer.html?id=425277>.
- 5 NOU 2003:22, vedlegg 9, pkt 9.4.6, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2003/nou-2003-22/17.html?id=371890>.

Til Finansdepartementet

Tilråding 31. august 2012

(Offentliggjort 11. januar 2013)

Tilråding om å oppheve utelukkelsen av FMC Corp. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland

1 Bakgrunn

Etikkrådet avga 15. november 2010 tilråding om å utelukke to selskaper på bakgrunn av deres kjøp av fosfat fra Vest-Sahara. Ett av disse selskapene var FMC Corp. Finansdepartementet besluttet å utelukke selskapet fra SPU, og tilrådingen om dette ble offentliggjort 6. desember 2011.¹

Vest-Sahara er et ikke-selvstyrt område uten anerkjent administrator. I praksis har Marokko kontroll over det meste av området. Det statlige marokkanske selskapet OCP utvinner fosfat i Vest-Sahara.

Etikkrådet la til grunn at mineralressursutvinning i Vest-Sahara kan være akseptabel dersom virksomheten skjer i samsvar med lokalbefolkningens interesser og kommer lokalbefolkningen til gode. Etikkrådets vurdering var at lokalbefolkningens interesser ikke tilgodeses av OCPs virksomhet, og at OCPs virksomhet i Vest-Sahara blant annet på dette grunnlag måtte anses som grovt uetisk.

Etikkrådet fant at forbindelsen mellom selskapenes kjøp av fosfat fra Vest-Sahara og OCPs utvinning av denne var av en slik karakter at selskapene må sies å medvirke til grove normbrudd, og de ble tilrådet utelukket på dette grunnlaget.

I de etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond utland, § 5 femte ledd heter det:

*“Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at utelukkelse oppheves.”*²

FMC Corp. opplyser nå at det ikke lenger kjøper fosfat fra Vest-Sahara, og utelukkelsen av selskapet må vurderes i lys av dette.

2 Informasjon fra selskapet

Etikkrådet skrev til selskapet 12. desember 2011, 3. mai 2012 og 28. juni 2012 med spørsmål om det fortsatt kjøper fosfat fra Vest-Sahara. Selskapet besvarte Etikkrådets henvendelser i august 2012 og gjorde klart følgende:

1) Virksomheten ved datterselskapet FMC Foret i Spania, som kjøpte fosfat fra OCP, opphørte i desember 2010. Verken FMC Corp., FMC Foret eller noe annet datterselskap

av FMC Corp. kjøper nå fosfat fra noen kilder, og da heller ikke fra Vest-Sahara.

2) Verken FMC Corp. eller dets datterselskaper har noen planer eller avtaler som innebærer fremtidig kjøp av fosfat fra Vest-Sahara.³

3 Etikkrådets vurdering

Tilrådningsen om utelukkelse av FMC Corp. var knyttet til selskapets kjøp av fosfat fra Vest-Sahara. Ettersom denne virksomheten har opphørt og selskapet ikke har noen planer om å gjenoppta den, er grunnlaget for fortsatt utelukkelse av selskapet ikke til stede.

4 Tilrådnings

Etikkrådet tilråder å oppheve utelukkelsen av FMC Corp. fra investeringsuniverset til Statens pensjonsfond utland.

Ola Mestad
Leder
(sign.)

Dag Olav Hessen
(sign.)

Ylva Lindberg
(sign.)

Gro Nystuen
(sign.)

Bente Rathe
(sign.)

Noter

- 1 Tilrådnings 15. november 2010 om utelukkelse av selskapene FMC Corp. og Potash Corp. of Saskatchewan, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/Tilradninger/tilradninger/andre-grove-brudd-pa-grunnleggende-etisk/tilradning-15-november-2010-om-utelukkel.html?id=665562>.
- 2 Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/etiske-retningslinjer.html?id=425277>.
- 3 Brev fra FMC Corp. til Etikkrådet, 9. august 2012.

Til Finansdepartementet

21. juni 2012

Etikkrådets årlige rapport til Finansdepartementet om Alstom SA

Som følge av Etikkrådets tilrådning om å utelukke Alstom SA den 1. desember 2010 besluttet Finansdepartementet 6. desember 2011 å sette selskapet til observasjon for inntil fire år. Etikkrådet er pålagt å holde Alstom under særskilt observasjon i denne perioden og skal følge med på hvordan selskapet arbeider med og utvikler sitt system for korrupsjonsbekjempelse. Rådet skal også observere hvordan selskapet håndterer etterforskning av korrupsjonshendelser som ligger tilbake i tid og følge med på om det dukker opp påstander om nye tilfeller av korrupsjon. Rådet skal årlig avgi rapport til Finansdepartementet om status for observasjonen.

I februar 2012 møtte Etikkrådet Alstom for å drøfte rådets observasjon av selskapet og selskapets arbeid for å hindre korrupsjon. Etter møtet har Alstom gitt rådet ytterligere skriftlig informasjon om selskapets *compliance*-system.

Dette er rådets første årlige rapport til Finansdepartementet, og her oppsummeres blant annet utviklingen siden tilrådingen ble avgitt i desember 2010.

Sentrale hendelser siden tilrådning ble avgitt i desember 2010

Som omtalt i tilrådingen tok det franske statsaktoratet i 2010 ut siktelse mot et av Alstoms datterselskap for mistanke om bruk av bestikkelser. Datterselskapet var Alstom Hydro France, og forholdet gjaldt selskapets virksomhet i Zambia. Alstom nektet straffeskyld for forholdet,¹ og 8. juni 2011 frafalt statsaktoratet siktelsen og henla saken. Myndighetene i USA og Storbritannia etterforsker fremdeles Alstom for korrupsjon i andre land, mens myndighetene i Brasil, Latvia, Polen, Malaysia og Slovenia etterforsker selskapet på bakgrunn av mistanke om korrupsjon i disse landene.

Den britiske etterforskningen i regi av Serious Fraud Office (SFO) mot Alstoms datterselskap Alstom Network UK (heretter Alstom) ble tatt opp igjen i juli 2011. Da hadde etterforskningen vært stoppet i over ett år fordi de to Alstom-direktørene som hadde fått sine hjem ransaket, hadde påanket adgangen til ransakning på flere grunnlag. Den 13. juli 2011 ble anken i *the Queen's Bench Division Administrative Court* avvist på alle grunnlag, og SFO fikk tillatelse til å granske bevisene som ble beslaglagt i direktørens hjem. SFO etterforsker Alstom på bakgrunn av mistanke om bruk av bestikkelser for å sikre selskapet kontrakter i utlandet, hvitvasking og andre tilknyttede lovbrudd.²

Sveitsiske påtalemyndigheter tok 6. mai 2010 ut tiltale mot den sveitsiske bankmannen Oscar Holenweger for hvitvasking, bestikkelser, dokumentfalsk og misbruk av midler. Påtalemyndighetene påsto at Holenweger hadde åpnet 163 forskjellige konti i sin private bank og i forretningsbanker for å bistå Alstom i å sluse EUR 66 millioner til offentlige tjenestemenn mot å få kontrakter i Sør-Amerika og Asia. 21. april 2011 frifant den føderale

straffedomstolen i Bellinzona Hohenweger for alle anklager og tilkjente ham om lag CHF 400 000 i erstatning, da retten fant at bevisene var utilstrekkelige.³

Den øvrige sveitsiske korrupsjonsetterforskningen av Alstom Network Schweiz AG (heretter Alstom) ble rettskraftig avsluttet 22. november 2011. Statsaktoratet offentliggjorde at selskapet gjennom en strafferettslig avgjørelse var ilagt en bot for å ha brutt artikkel 102 (2), jf. artikkel 322 i den sveitsiske straffeloven.⁴ Grunnen var at Alstom ikke hadde implementert de nødvendige organisatoriske tiltakene en med rimelighet kunne forvente, for å hindre bestikklser av offentlige tjenestemenn i Litauen, Tunisia og Malaysia. Selskapet ble ilagt en bot på CHF 2,5 millioner, og i tillegg kom inndragning av CHF 36,4 millioner for fortjenesten selskapet oppnådde på kontraktene samt saksomkostninger på CHF 90 000. I en pressemelding fra statsaktoratet av 22. november 2011 framgår det at statsaktoratet i nært samarbeid med det føderale politiet etterforsket *“further twelve projects in the power station sector, divided over all continents. In this regard, it in some part detected additional breaches of internal compliance regulations. Despite considerable investigative efforts however, no additional acts of bribery could be established for the time after article 102 SCC had come into effect.”*⁵ Statsaktoratet påpekte at selskapet *“had implemented a compliance policy that was suitable in principle, but that it had not enforced it with the necessary persistence.”* Statsaktoratet sa videre at selskapet *“failed to meet the standards”* for et selskap som har over 75 000 ansatte over hele verden, og at Alstoms *compliance*-avdeling var underbemannet og bestod av ansatte som hadde for lite erfaring i *compliance*-arbeid. Videre arbeidet de *compliance*-ansvarlige i samme avdeling som personell som er ansvarlig for å drive salg, innkjøp og lobbyisme, hvilket gav dem for liten uavhengighet som kontrollører. Statsaktoratet understreket avslutningsvis at selskapet i dag har iverksatt tilstrekkelige tiltak slik at det nåværende *compliance*-systemet ikke lenger er å anse som mangelfullt i henhold til art. 322 i den sveitsiske straffeloven. Statsaktoratet uttalte også at Alstom *“in the course of the criminal proceedings now brought to a close, has made considerable efforts to rectify the detected inadequacies in the context of the fight against corruption.”* Alstom anket ikke avgjørelsen.

Som nevnt i Etikkrådets tilrådning saksøkte Alstom i september 2008 en journalist i Wall Street Journal som hadde skrevet artikler om den sveitsiske etterforskningen av Alstom. Selskapet mente at artiklene var ærekrenkende, og ikke la til grunn prinsippet om at tiltalte er uskyldig inntil det motsatte er bevist. Den franske straffedomstolen i Nanterre henla saken 1. mars 2011 og frifant journalisten for ærekrenkninger.⁶

Den malaysiske antikorrupsjonskommisjon (MACC) kunngjorde 8. desember 2011 at den som følge av korrupsjonsetterforskningen i Sveits hadde igangsatt undersøkelser av Alstoms påståtte bestikklser i landet.⁷ Alstoms CEO Patrick Kron skal ifølge malaysiske aviser ha lovet fullt samarbeid med kommisjonen.⁸

I likhet med franske myndigheter gransket Verdensbanken Alstom Hydro France og Alstom Network Schweiz AG for bruk av bestikklser i forbindelse med et verdensbank-finansiert vannkraftprosjekt i Zambia. Den 22. februar 2012 kunngjorde Verdensbanken at den hadde inngått forlik med Alstom som hadde erkjent forholdet. Det dreide seg om en bestikkelse på EUR 110 000 i 2002 til et selskap kontrollert av en tidligere offentlig tjenestemann i den zambiske regjering. Forliket innebar at selskapene måtte betale et

erstatningsbeløp på USD om lag 9,5 millioner og ble utelukket fra verdensbankoppdrag de neste tre årene. Utelukkelsen kan reduseres til 21 måneder forutsatt at selskapet overholder betingelsene i forlikavtalen. Alstom har overfor Etikkrådet bekreftet at det vil samarbeide med Verdensbanken for å redusere utelukkelsesperioden.⁹ Morselskapet Alstom SA ble ikke utelukket under forutsetning av selskapet i løpet av treårsperioden innfører et *compliance*-system som er akseptabelt for Verdensbanken.¹⁰ Som følge av avtalen *Agreement for Mutual Enforcement of Debarment Decisions* av 9. april 2010, er Alstom Hydro France og Alstom Network Schweiz AG også utelukket fra Den asiatiske utviklingsbanken, Den europeiske banken for gjenoppbygging og utvikling og Den interamerikanske utviklingsbanken.¹¹

I februar 2012 informerte den slovenske antikorrupsjonskommisjonen om sine undersøkelser av en offentlig anbudskonkurranse som Alstom Power vant i Slovenia i 2008. Kommisjonen skal ha funnet flere kritikkverdige forhold, deriblant interessekonflikter og formidling av forretningshemmeligheter, uten at disse var nærmere omtalt av hensyn til den pågående etterforskningen.¹² Den europeiske banken for gjenoppbygging og utvikling, som sammen med Den europeiske investeringsbanken og slovenske myndigheter finansierer prosjektet, opplyste i et brev til Greenpeace og Bankwatch i april 2012 at den hadde stanset utbetalingene til prosjektet inntil det blir avklart om betingelsene for utbetaling er oppfylt.¹³ *The Wall Street Journal* rapporterte samme måned om at også Den europeiske investeringsbanken undersøkte saken.¹⁴ Prosjektet gjelder utbygging og renovering av et kullkraftverk.

Alstoms anti-korrupsjonsarbeid siden desember 2010

I rådets tilrådning ble Alstoms anti-korrupsjonsarbeid, særlig selskapets *compliance*-system, tillagt vesentlig vekt. Hensikten med et selskaps *compliance*-system er å forhindre, oppdage og sanksjonere brudd på interne og eksterne lover og regler. Et slikt system kan derfor si noe om risikoen for framtidig korrupsjon. Siden 2009 har Alstoms oppdrag i framvoksende markeder steget fra 35 prosent til 60 prosent av de totale ordrene i 2011.¹⁵ En ekspansjon i markeder hvor det til dels er høy korrupsjonsrisiko, krever at selskapet implementerer robuste anti-korrupsjonssystemer, og at ledelsen tydelig formidler en nulltoleranse for korrupsjon internt i selskapet.

Alle selskapets *compliance*-instrukser, prosedyrer og retningslinjer implementeres gjennom "Alstom Integrity Programme" som er *Senior Vice President (SVP) Ethics & Compliance* sitt ansvarsområde. Programmet har ifølge Alstom gradvis blitt styrket siden 2001, og bemanningen i avdelingen er utvidet med tre ansatte siden 2010/2011, hvilket betyr at Alstom har 20 fulltids *compliance*-stillinger.¹⁶ Alle selskapets hovedavdelinger har en *compliance*-leder som rapporterer til *SVP Ethics & Compliance* og er ansvarlig for implementeringen av *compliance*-tiltakene i den respektive avdeling. Selskapet har i tillegg 250 *compliance*-ambassadører som er rekruttert på frivillig basis, og dedikerer 10 prosent av sin arbeidstid til *compliance*-arbeid.¹⁷ Alstom rapporterer ikke offentlig om *compliance*-budsjettet, men Alstoms *SVP Ethics & Compliance* opplyser til rådet at avdelingen har tilstrekkelige ressurser.

I 2011 har selskapets *compliance*-ledelse diskutert om selskapet skal rapportere offentlig om brudd på sine *compliance*-retningslinjer, men har kommet til at dette ikke er aktuelt nå.¹⁸

Når det gjelder opplæring av ansatte, opplyser Alstom at selskapet fortsetter å trene ansatte i *Ethics og Compliance*. Totalt har 5700 ansatte deltatt i opplæring tilrettelagt av *Compliance Officers* siden 2006. I tillegg har i alt 35 000 ansatte fullført et web-basert anti-korrupsjons- og konkurranserettslig opplæringsprogram i samme tidsrom.¹⁹

I oktober 2010 informerte Alstom rådet om at det i 2011/2012 skulle gjennomføres spørreundersøkelser for å vurdere de ansattes bevissthet og forståelse rundt *Integrity Programme*.²⁰ På møtet med rådet i februar 2012 opplyste Alstom at selskapet i lys av de mange *compliance*-tiltakene Alstom har igangsatt det siste året, ikke vil gjøre dette nå, men at det kan være aktuelt senere.²¹ Selskapet opplyste imidlertid at det er innført årlige rapporteringsrutiner hvor 500 ledere rapporterer om implementeringen av *Integrity Programme*. Hensikten er å kontrollere programmets yteevne samt å bidra til en integritetspreget kultur i selskapet.²²

Det er ikke gjennomført vesentlige endringer av selskapets varslingsprosedyre for ansatte som oppdager brudd på lover og regler. Fremdeles skal ansatte varsle sin nærmeste overordnede, og om varsleren har grunn til å tro at det vil forårsake problemer eller at saken ikke vil bli etterforsket, kan vedkommende kontakte avdelingens *Country President* eller *Legal Counsel* i Brasil, Kina, Tyskland, India, Storbritannia eller i USA. Alternativt kan ansatte sende e-post til alert.procedure@alstom.com som mottas og behandles av selskapets *General Counsel* og *SVP Ethics & Compliance* i samråd med relevante aktører.²³ Mellom 80 og 90 prosent av alle varslinger kommer ved bruk av e-postadressen, og majoriteten av varslingene gjelder bedrageri og inhabilitet. Selskapet har ingen planer om å opprette en anonym eller ekstern varslerlinje, eksempelvis til en uavhengig advokat, som kan vurdere henvendelsen. Selskapet har heller ingen planer om å rapportere offentlig om mottatte varslinger og eventuelle etterfølgende tiltak.

Frem til juni 2011 var Alstom Network i Sveits og Alstom International Ltd. i Storbritannia ansvarlige for å betale konsulenter etter at *Ethics & Compliance*-avdelingen hadde godkjent konsulentene, gjort en *due diligence*, forberedt kontrakter og kontrollert at tjenesten ble levert. Avdelingene har de siste årene vært under korrupsjonsetterforskning både i Sveits og i Storbritannia. Nå har Alstom sentralisert betalingsfunksjonen til Alstoms hovedsete i Paris.

I september 2011 ble Alstoms *Integrity Programme* sertifisert for to år av ETHIC *Intelligence International Certification Committee* med bistand fra det sveitsiske revisjons-selskapet SGS som tidligere har sertifisert selskapets håndtering av eksterne salgskonsulenter. I april og mai 2011 ble henholdsvis Alstom Power & Transport-avdelingen og Alstom Grid sertifisert for to år. Sertifiseringen indikerer at Alstoms anti-korrupsjonsretningslinjer er utformet og implementert slik at de korresponderer med internasjonal beste praksis.²⁴

Rådets vurdering

Rådet anser selskapets tiltak som sentralisering av konsulentutbetalinger til selskapets hovedsete, ytterligere anti-korrupsjonstrening av ansatte, tredjeparts sertifisering av *compliance*-systemet og flere fulltids *compliance*-stillinger som hensiktsmessige grep i arbeidet med å bedre anti-korrupsjonsrutinene. Rådet finner det særlig positivt at selskapet ønsker å samarbeide med Verdensbanken for å bedre dette arbeidet.

Selskapet og noen av dets konsulenter etterforskes fremdeles for mistanke om korrupsjon, og flere nye etterforskninger har blitt åpnet mot selskapet etter at Etikkrådet avga sin tilråkning. I de siste årene har Alstom økt sin virksomhet betydelig i land hvor korrupsjon er utbredt. De bransjene der Alstom har sin kjernevirksomhet, har også høy risiko for korrupsjon. Det er avgjørende at selskapet fortsetter å utvikle sine anti-korrupsjonsrutiner, og at ledelsen tydelig formidler en nulltoleranse for korrupsjon i selskapet og lager egnede incentiver for å oppnå dette.

Etikkrådet vil fortsette observasjonen av Alstoms anti-korrupsjonsarbeid gjennom dialog med selskapets *compliance*-ansvarlige. Etikkrådet vil også følge med på om det gjennom andre kilder skulle fremkomme informasjon om nye grove tilfeller av korrupsjon i selskapet.

Med hilsen,
Ola Mestad
Rådsleder

Noter

- 1 Alstom Annual Report 2010/11: <http://www.alstom.com/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=8589948297&lang=en-GB>.
- 2 SFO pressemelding: <http://www.sfo.gov.uk/press-room/latest-press-releases/press-releases-2010/directors-of-alstom-arrested-in-corruption-investigation-following-raids-on-nine-properties.aspx>.
- 3 Straffedomstolen i Bellinzona, Sveits: http://bstger.weblaw.ch/pdf/20110421_SK_2010_13.pdf Swissinfo, "Holenweger acquitted of money laundering" 21. April 2011: http://www.swissinfo.ch/eng/swiss_news/Holenweger_acquitted_of_money_laundering.html?cid=30061936.
- 4 *Schweizerisches Strafgesetzbuch* Art 102 (2): Straffbarhet for selskap og Art 322: Bestikkelse av offentlig tjenestemann i utlandet.
- 5 OAGs pressemelding: <http://www.news.admin.ch/message/index.html?lang=de&msg-id=42300>.
- 6 Alstoms pressemelding 3. mars 2011: <http://www.alstom.com/news-and-events/press-releases/Case-against-the-Wall-Street-Journal/>.
- 7 *Malaysian Anti-Corruption Commission* (MACC), pressemelding av 8. desember 2011. Tilgjengelig på http://www.sprm.gov.my/images/files/PR_8_Dec_2011__ALSTOM_Issue_ENG.pdf.
- 8 *Alstom to cooperate with MACC*, The Star Online 12. mars 2012, tilgjengelig på <http://biz.thestar.com.my/news/story.asp?file=/2012/3/12/business/10860809&sec=business>.
- 9 Verdensbankens pressemelding av 22. februar 2012: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:23123315~menuPK:34463~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK:4607,00.html>.
- 10 <http://web.worldbank.org/external/default/main?contentMDK=64069844&menuPK=116730&pagePK=64148989&piPK=64148984&querycontentMDK=64069700&theSitePK=84266#cross>.
- 11 Se websiden til den asiatiske utviklingsbanken for en god oversikt over organisasjonenes fellesutelukkelse samt avtalens tekst: <http://lnadbg4.adb.org/oai001p.nsf/>.
- 12 Commission for the Prevention of Corruption of the Republic of Slovenia. Kommisjonens interim rapport kan lastes ned på http://www.kpk-rs.si/download/t_datoteke/2724 (på slovensk). En uoffisiell oversettelse til engelsk finnes på <http://bankwatch.org/sites/default/files/StateCommissionReport-corruption-TES6-23Feb2012.pdf>.
- 13 <http://bankwatch.org/documents/response-EBRD-Sostanj-loansuspension-16Apr2012.pdf>.
- 14 "Alstom Bid Draws Scrutiny", The Wall Street Journal (30. april 2012): <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304868004577375923946945092.html?KEYWORDS=alstom+%22European+Investment+Bank%22>.
- 15 Alstom Annual Report 2010/11, s. 3.
- 16 Alstom Annual Report 2010/11 s. 3.
- 17 Se Etikkrådets tilrådning av 1. desember 2010 for en nærmere forklaring.
- 18 Møte mellom Etikkrådet og Alstom februar 2012.
- 19 Alstom Annual Report 2010/11, s. 51.
- 20 Møte mellom Etikkrådet og Alstom oktober 2010.
- 21 Møte mellom Etikkrådet og Alstom februar 2012.
- 22 Alstoms presentasjon i møte med Etikkrådet januar 2012.
- 23 Alstoms presentasjon i møte med Etikkrådet januar 2012.
- 24 Alstoms hjemmeside: <http://www.alstom.com/ethics/ethics-intelligence-certificate/>.

Til Finansdepartementet

11. april 2012

Vedrørende selskaper i SPU med virksomhet i Burma (Myanmar)

Etikkrådet viser til brev fra Finansdepartementet 22. februar 2012 med spørsmål om Etikkrådets vurdering av selskaper i SPU med virksomhet i Burma sett i lys av de endrede politiske forholdene i landet.

Finansdepartementet har tidligere, i et brev av 28. september 2007, bedt Etikkrådet om å redegjøre for sitt arbeid med saker knyttet til investeringer i selskaper med virksomhet i Burma, og gi en foreløpig vurdering av saker hvor det kunne være en uakseptabel risiko for at selskapene kunne bidra til grove brudd på menneskerettighetene.

I sin redegjørelse av 11. oktober 2007 pekte Etikkrådet blant annet på at risikoen for menneskerettighetsbrudd ved utbygging av store infrastrukturprosjekter i landet var svært stor. Etikkrådet gjorde det klart at dersom selskaper i SPU inngikk avtaler om bygging av rørledninger over land i Burma, ville Etikkrådet kunne tilråde utelukkelse av selskapene allerede fra avtaletidspunktet, ettersom slike prosjekter etter Etikkrådets oppfatning innebar en uakseptabel risiko for medvirkning til menneskerettighetsbrudd.

Som Finansdepartementet påpeker i sitt brev av 22. februar 2012 besluttet den norske regjeringen på bakgrunn av den senere tids utvikling i Burma i januar dette år å fjerne den særnorske oppfordringen om ikke å handle med eller investere i landet. Utover dette har regjeringen besluttet at Burma ikke lenger skal utelukkes fra den generelle tollpreferanseordningen (GSP), men Norge er fortsatt tilsluttet EUs sanksjonsregime, som vil bli vurdert nærmere senere i år.

Utgangspunktet for Etikkrådets arbeid er at SPU's etiske retningslinjer gjelder for alle selskaper i fondet, uavhengig av hvor disse har sin virksomhet. Etikkrådets rolle er å vurdere eventuelle normbrudd som begås av selskaper, ikke av stater eller andre aktører. Selv om den politiske situasjonen i Burma bedres ved blant annet frigivelse av politiske fanger og andre demokratiske reformer, er det flere områder i landet med store etniske konflikter hvor det tidligere har foregått omfattende menneskerettighetsbrudd. Etikkrådet vil vurdere selskapers virksomhet i Burma på lik linje med virksomhet i andre områder, og vil spesielt følge med på selskapers mulige medvirkning til eventuelle menneskerettighetsbrudd i forbindelse med store infrastrukturutbygginger.

Etikkrådet anser imidlertid ikke at det lenger er grunnlag for å tilråde utelukkelse av selskaper alene på grunnlag av kontraktsinngåelse i forbindelse med slike prosjekter.

Med hilsen

Ola Mestad

Leder

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland

Omtale av tilrådninger om utelukkede selskaper

Kort omtale av tilrådingene som omhandler de utelukkede selskapene

Tilrådingen om å utelukke selskaper som produserer klasevåpen

- 16.06.2005 Selskaper som produserer komponenter til klasevåpen**
Selskapene General Dynamics Corp., Raytheon Co., Lockheed Martin Corp. og Alliant Techsystems Inc. er utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til klasevåpen.
(Offentliggjort 2. september 2005)
- 06.09.2006 Poongsan Corp.**
Det sørkoreanske selskapet Poongsan Corp. er utelukket fordi det produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 6. september 2006)
- 15.05.2007 Hanwha Corp.**
Det sørkoreanske selskapet Hanwha Corp. er utelukket fordi selskapet produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2008)
- 26.08.2008 Textron Inc.**
Det amerikanske selskapet Textron er utelukket fordi selskapet produserer klasevåpen.
(Offentliggjort 30. januar 2009)

Tilrådingen om å utelukke selskaper som produserer kjernevåpen

- 19.09.2005 Selskaper som utvikler og produserer komponenter til kjernevåpen**
Selskapene BAE Systems plc., Boeing Co., Finmeccanica Sp.A., Honeywell International Inc., Northrop Grumman Corp. og Safran SA er utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 5. januar 2006)
- 18.04.2006 EADS Co.**
Det nederlandske selskapet EADS (European Aeronautic Defence and Space Company) ble i 2005 utelukket fordi det produserte klasevåpen. I 2006 var det klart at selskapet ikke lenger gjorde dette, men utelukkelsen ble opprettholdt fordi selskapet produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 18. april 2006)

- 15.11.2007 GenCorp Inc.**
Det amerikanske selskapet GenCorp Inc. er utelukket fordi det produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2008)
- 15.11.2007 Serco Group plc.**
Det britiske selskapet Serco Group plc. er utelukket fordi det produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2008)
- 31.08.2012 Tilrådning om utelukke The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc.**
De amerikanske selskapene The Babcock & Wilcox Co. og Jacobs Engineering Group Inc. ble tilrådet utelukket fordi de produserer sentrale komponenter til kjernevåpen.
(Offentliggjort 11. januar 2013)

Tilrådning om å utelukke selskaper som produserer antipersonellminer

- 22.03.2002 Singapore Technologies Engineering Ltd.**
Etter tilrådning fra Folkerettsrådet ble det singaporske selskapet Singapore Technologies Engineering Ltd. utelukket fordi selskapet antas å produsere anti-personellminer. Folkerettsrådet ble lagt ned da Etikkrådet ble opprettet i 2004.
(Offentliggjort 26. april 2002)

Tilrådning om å utelukke selskaper som leverer militært materiell til Burma

- 14.11.2008 Dongfeng Motor Group Co. Ltd.**
Det kinesiske selskapet Dongfeng Motor Group Co. Ltd. er utelukket fordi selskapet leverer militære kjøretøy til burmesiske myndigheter.
(Offentliggjort 13. mars 2009)

Tilrådninger om å utelukke selskaper som produserer tobakk

- 22.10.2009 Selskaper som produserer tobakk**
Selskapene Alliance One International Inc., Altria Group Inc., British American Tobacco BHD, British American Tobacco plc., Gudang Garam tbk pt., Imperial Tobacco Group plc., ITC Ltd., Japan Tobacco Inc., KT&G Corp, Lorillard Inc., Philip Morris International Inc., Philip Morris Cr AS., Reynolds American Inc., Souza Cruz SA, Swedish Match AB, Universal Corp. VA og Vector Ltd. Group er utelukket fordi de produserer tobakk.
(Offentliggjort 19. januar 2010)

15.11.2010 Shanghai Industrial Holdings Ltd.

Det kinesiske selskapet Shanghai Industrial Holdings Ltd. er utelukket fordi et heleid datterselskap produserer tobakk.

(Offentliggjort 15. mars 2011)

15.02.2011 Grupo Carso SAB de CV

Det meksikanske selskapet Grupo Carso SAB de CV er utelukket fordi selskapet er involvert i tobakksproduksjon.

(Offentliggjort 24. august 2011)

Tilråkning om å utelukke selskaper som medvirker til brudd på menneskerettigheter**15.11.2005 Wal-Mart Stores Inc.**

Det amerikanske selskapet Wal-Mart Stores Inc. og datterselskapet Wal-Mart de Mexico er utelukket på grunn av dårlige arbeidsforhold både i enkelte av selskapets egne forretninger og hos underleverandører.

(Offentliggjort 6. juni 2006)

Tilråkning om å utelukke selskaper som medvirker til krenkelse av individers rettigheter i krig og konflikt**16.09.2009 Africa Israel Investments Ltd. og Danya Cebus Ltd.**

Det israelske selskapet Africa Israel Investments Ltd. og det børsnoterte datterselskapet Danya Cebus Ltd. er utelukket på bakgrunn av deres virksomhet knyttet til bygging av israelske bosettinger på Vestbredden.

(Offentliggjort 23. august 2010)

21.12.2011 Shikun & Binui Ltd.

Det israelske selskapet Shikun & Binui Ltd. er utelukket på bakgrunn av sin virksomhet knyttet til bygging av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem.

(Offentliggjort 15. juni 2012)

Tilråkninger om å utelukke selskaper som forårsaker alvorlig miljøskade**15.02.2006 Freeport McMoRan Copper & Gold Inc.**

Det amerikanske gruveselskapet Freeport McMoRan Copper & Gold Inc. er utelukket fordi selskapet forårsaker alvorlig miljøskade ved å deponere avgangsmasser fra Grasberg-gruven i Indonesia i et naturlig elvesystem.

(Offentliggjort 6. juni 2006)

- 15.05.2007 Vedanta Resources plc.**
Det britiske metall- og gruveselskapet Vedanta Resources plc., inkludert datterselskapene Sterlite Industries Ltd. og Madras Aluminium Company Ltd., er utelukket fordi selskapet forårsaker alvorlig miljøskade knyttet til forurensninger og uforsvarlig håndtering av avfall fra aluminiums- og kopperverk. Videre medvirker selskapet til brudd på menneskerettigheter, herunder overgrep mot og tvangsflytting av stammefolk.
(Offentliggjort 6. november 2007)
- 15.02.2008 Rio Tinto plc. og Rio Tinto Ltd.**
Det britiske/australske gruvekonsernet Rio Tinto deltar i et fellesforetak med Freeport McMoRan Copper & Gold Inc. i Grasberg-gruven i Indonesia. Freeport McMoRan Copper & Gold Inc. er utelukket fra fondet i 2006 fordi elvedeposeringen av gruveavfall forårsaker alvorlig miljøskade. Rio Tinto er utelukket fordi selskapet anses for å være delaktig i de alvorlige miljøskadene gruvevirksomheten forårsaker.
(Offentliggjort 9. september 2008)
- 15.08.2008 Barrick Gold Corp.**
Det kanadiske gruveselskapet Barrick Gold Corp. er utelukket fordi elvedeposeringen av avgangsmasser fra Porgera-gruven på Papua Ny Guinea forårsaker alvorlig miljøskade.
(Offentliggjort 30. januar 2009)
- 16.02.2009 MMC Norilsk Nickel**
Det russiske selskapet MMC Norilsk Nickel er utelukket fordi selskapets utslipp fra nikkilverket på Tajmyrhalvøya forårsaker alvorlig miljøskade.
(Offentliggjort 20. november 2009)
- 22.02.2010 Samling Global Ltd.**
Det malaysiske skogselskapet Samling Global Ltd. driver skogsdrift i tropisk regnskog. Selskapet er utelukket på grunn av ulovlig hogst og alvorlig miljøskade i Sarawak (Malaysia) og Guyana.
(Offentliggjort 23. august 2010)
- 15.09.2010 Lingui Developments Berhad**
Det malaysiske skogselskapet Lingui Developments Berhad driver skogsdrift i tropisk regnskog. Selskapet er utelukket på grunn av ulovlig hogst og alvorlig miljøskade i Sarawak (Malaysia). Lingui er et datterselskap til Samling Global Ltd. Utelukkelsen av Samling var blant annet basert på normbrudd som ble avdekket i Linguis virksomhet.
(Offentliggjort 16. februar 2011)

Tilråding om å utelukke selskap på grunnlag av grove brudd på grunnleggende etiske normer

15.05.2009 Elbit Systems Ltd.

Det israelske selskapet Elbit Systems Ltd. tilrådes utelukket fordi det leverer overvåkingsutstyr til den israelske separasjonsbarrieren på Vestbredden.

(Offentliggjort 3. september 2009)

15.11.2010 Potash Corp. of Saskatchewan og FMC Corp.

Det kanadiske selskapet Potash Corp. og det amerikanske selskapet FMC Corp. er utelukket på bakgrunn av kjøp av fosfat utvunnet i Vest-Sahara.

(Offentliggjort 6. desember 2011)

Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers

Fastsatt av Finansdepartementet 1. mars 2010 i medhold av lov 21. desember 2005 nr. 123 om Statens pensjonsfond § 7

§ 1. Virkeområde

- (1) Disse retningslinjene gjelder for Finansdepartementet, Etikkrådet og Norges Banks arbeid med utelukkelse og observasjon av selskaper.
- (2) Retningslinjene omfatter investeringene i fondets aksje- og obligasjonsportefølje, samt instrumenter i fondets eiendomsportefølje utstedt av selskaper som er tatt opp til notering på regulert markedsplass.

§ 2. Utelukkelse av selskaper fra fondets investeringsunivers

- (1) Fondets midler skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:
  - a) produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
  - b) produserer tobakk
  - c) selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-7 tiende ledd.
- (2) Departementet treffer beslutning om å utelukke selskaper som nevnt i første ledd fra fondets investeringsunivers etter råd fra Etikkrådet.
- (3) Finansdepartementet kan etter råd fra Etikkrådet utelukke selskaper fra fondets investeringsunivers der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:
  - a) grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid
  - b) alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
  - c) alvorlig miljøskade
  - d) grov korrupsjon
  - e) andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.
- (4) I vurderingen av om selskapet skal utelukes etter tredje ledd, kan departementet bl.a. legge vekt på sannsynligheten for framtidige normbrudd, normbruddets alvor og omfang, forbindelsen mellom normbruddene og selskapet fondet er investert i, om selskapet gjør det som med rimelighet kan forventes for å redusere risikoen for framtidige normbrudd innenfor en rimelig tidshorisont, selskapets retningslinjer for og

arbeid med ivaretagelse av god selskapsstyring, miljø og sosiale forhold og om selskapet bidrar i positiv retning overfor dem som rammes eller tidligere har blitt rammet av selskapets atferd.

- (5) Departementet skal sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst før beslutning om utelukkelse treffes. Før utelukkelse etter tredje ledd besluttes, skal departementet vurdere om andre virkemidler kan være bedre egnet til å redusere risikoen for fortsatt normbrudd eller av andre årsaker kan være mer hensiktsmessige. Departementet kan be om Norges Banks uttalelse i saken, herunder om eierskapsutøvelse kan redusere risikoen for framtidige normbrudd.

§ 3. Observasjon av selskaper

- (1) Departementet kan på grunnlag av tilrådning fra Etikkrådet etter § 4 fjerde eller femte ledd beslutte å sette et selskap til observasjon. Observasjon kan besluttes der det er tvil om vilkårene for utelukkelse er oppfylt, om utviklingen framover i tid eller der det av andre årsaker finnes hensiktsmessig. Det skal jevnlig foretas en vurdering av om selskapet fortsatt skal stå til observasjon.
- (2) Beslutning om observasjon gjøres offentlig kjent, med mindre særlige hensyn tilsier at beslutningen bare skal gjøres kjent for Norges Bank og Etikkrådet.

§ 4. Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland – oppnevning og mandat

- (1) Finansdepartementet oppnevner Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland. Rådet skal bestå av fem medlemmer. Rådet skal ha sitt eget sekretariat.
- (2) Rådet skal overvåke fondets portefølje med sikte på å avdekke om selskaper medvirker til eller selv er ansvarlig for uetisk atferd eller produksjon som nevnt i § 2 første og tredje ledd.
- (3) Rådet gir etter anmodning fra Finansdepartementet tilrådning om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser.
- (4) Rådet gir tilrådning om utelukkelse etter kriteriene i § 2 første og tredje ledd.
- (5) Rådet kan gi tilrådning om at et selskap settes under observasjon, jf. § 3.

§ 5. Etikkrådets arbeid

- (1) Rådet tar opp saker etter § 4 fjerde og femte ledd på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet. Etikkrådet skal utarbeide prinsipper som ligger til grunn for rådets utvalg av selskaper for nærmere undersøkelse. Prinsippene skal offentliggjøres.
- (2) Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er godt opplyst før tilrådning om utelukkelse fra investeringsuniverset gis.
- (3) Et selskap som vurderes for utelukkelse, skal gis mulighet til å framlegge informasjon og synspunkter for Etikkrådet tidlig i prosessen. Rådet skal i denne sammenheng klargjøre overfor selskapet hvilke forhold som kan danne grunnlag for utelukkelse. Vurderer rådet å tilrå utelukkelse, skal utkast til tilrådning forelegges selskapet til uttalelse.
- (4) Rådet skal begrunne sine tilrådninger. Begrunnelsen skal bl.a. omfatte en framstilling av saken, rådets vurdering av aktuelle utelukkelsesgrunnlag samt selskapets eventuelle

merknader i saken. Beskrivelsen av sakens faktiske forhold skal så langt som mulig være basert på etterprøvbart kildemateriale og kildene skal angis i tilrådingen, med mindre særlige hensyn tilsier noe annet. Vurderingen av aktuelle utelukkelsesgrunnlag skal angi relevante faktiske og rettslige kilder og de hensyn som etter rådets syn bør tillegges vekt. I saker som gjelder utelukkelse etter § 2 tredje ledd skal tilrådingen så langt det er hensiktsmessig også gi en vurdering av forholdene som er nevnt i § 2 fjerde ledd.

- (5) Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at utelukkelse oppheves.
- (6) Rutiner for rådets behandling av saker som gjelder spørsmål om en beslutning om utelukkelse skal oppheves, skal være offentlig tilgjengelig. Selskap som er utelukket skal informeres særskilt om rutinene.
- (7) Finansdepartementet offentliggjør Etikkrådets tilrådninger når aktuelle verdipapirer er avhendet, eller når departementet har fattet endelig beslutning om ikke å følge Etikkrådets tilråding.
- (8) Rådet skal avgi årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.

§ 6. Informasjonsutveksling og koordinering mellom Norges Bank og Etikkrådet

- (1) Det skal jevnlig avholdes møter mellom Finansdepartementet, Etikkrådet og Norges Bank for å utveksle informasjon om arbeid med eierskapsutøvelse og Etikkrådets overvåking av porteføljen.
- (2) Etikkrådet og Norges Bank skal ha rutiner som sørger for at eventuell kontakt med samme selskap er koordinert.
- (3) Etikkrådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Etikkrådet kan be om Norges Banks uttalelse om andre forhold som vedrører disse selskapene. Norges Bank kan be Etikkrådet om å stille sine vurderinger av enkeltelskaper til disposisjon.

§ 7. Melding om utelukkelse

- (1) Finansdepartementet skal gi Norges Bank melding om at et selskap er utelukket fra investeringsuniverset. Norges Bank skal gis en frist på to kalendermåneder til å gjennomføre nedsalg. Norges Bank skal så snart nedsalg er gjennomført gi melding til departementet.
- (2) Norges Bank skal på departementets anmodning meddele det berørte selskapet departementets beslutning om utelukkelse med begrunnelse.

§ 8. Liste over utelukkede selskaper

Departementet skal føre en offentlig liste over selskaper som er utelukket fra fondets investeringsunivers eller satt til offentlig observasjon.

§ 9. Ikrafttredelse

Retningslinjene gjelder fra 1. mars 2010. Fra samme tidspunkt oppheves Etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond – Utland fastsatt av Finansdepartementet 19. november 2004.

